

De Plaatsnamenstudie in 1940

door H. J. VAN DE WIJER en H. DRAYE.

Vergeleken bij deze der laatste jaren, is de toponymische bedrijvigheid gedurende het oorlogsjaar 1940 eerder gering te noemen.

De belangrijkste bijdragen over de Vlaamse plaatsnamen verschenen in de *Handelingen* van de Kon. Commissie voor Toponymie en Dialectologie, in de *Verlagen en Mededeelingen* van de Kon. Vla. Academie voor Taal- en Letterkunde, in *Eigen Schoon en de Brabander* en in de *Mededeelingen* en andere publicaties van het Instituut voor Vlaamsche Toponymie te Leuven.

In de *Handelingen* verwijzen wij vooral naar de bijdrage van J. LINDEMANS (1) over de *-ingen-* en de *kouter-*namen (zie nr 7), een mijlpaal in de ontwikkeling van de toponymische navorsingen te onzent ; voorts naar de studie van F. DE TOLLENAERE over de stadsnaam Ronse (nr 40) en naar het jaarlijks bibliographisch overzicht van stellers dezes (nr 12).

In de *Verlagen en Mededeelingen* verschenen, benevens de bijdragen van A. CARNOY (2) (nrs 13 en 15), een uitvoerige studie van F. PRIMS over de Kempische cijns-

(1) Een volledige bibliographie van J. LINDEMANS (tot 1940) vindt men in het *Jaarboek van de Kon. Vla. Ac.* 1940, 119-27.

(2) De publicaties van A. CARNOY worden aangegeven *ibid.*, blz. 113-18.

boeken (nr 21) en een anthroponymische bijdrage van J. LINDEMANS betreffende de *ver*-namen (zie nr 18).

Het Instituut voor Vlaamsche Toponymie publiceerde de lopende (XVIe) jaargang van zijn *Mededeelingen*; als *Bijlage XIII*, de toponymische studie van J. LINDEMANS en C. THEYS over Ruisbroek (zie nr 30) en, als *Bijlage XIV*, De Plaatsnamenstudie in 1939 door H. J. VAN DE WIJER en H. DRAYE. In de reeks *Toponymica* verscheen in 1940 J. LINDEMANS' Toponymie van Bekkerzeel (Brabantsche plaatsnamen II, 8) en ook de reeds boven vermelde studie van denzelfden S. werd uit de *Handelingen* overgenomen als afzonderlijke publicatie in de serie *Nomina Geographica Flandrica, Studiën V*, 1.

* * *

Gedurende de laatste twee jaren werd de Vlaamse toponymie zwaar getroffen in haar beoefenaars: op 3 September 1939 overleed Prof. dr W. DUFLOU, lid van de Commissie voor Toponymie en Dialectologie sinds 10 Juli 1926: van hem getuigt A. VAN LOEY in een zeer doorvoeld in memoriam (1) dat hij „op het braakliggend terrein der dialectologie en der toponymie een veilige gids geweest” is.

Ook verschillende andere stille werkers en ijverige verzamelaars zijn ons in het afgelopen jaar ontvallen: Z. E. H. C. F. DE RIDDER, die zich vooral verdienstelijk heeft gemaakt op het gebied der plaatselijke geschiedenis van Oost-Brabant en inzonderheid de plaats- en straatnamen van Tienen (zie nog nr 31) heeft onderzocht (2); M. J. VAN DEN WEGHE, die o. m. in zijn 7 reeksen *Hallensia* (zie *Bibl.*

(1) LOEY, A. VAN — Willem Duflou (1869-1939). *Com. Top. XIV* (1940), 19-27. Zie ook *Rev. Phil. XVIII* (1939), 1155-56.

(2) L(INDEMANS), J. — In memoriam Z. E. H. Cornelius Frans de Ridder. *E. S.-Br. XXIII* (1940), 145-52, met bibliographie op blz. 148-52.

1939, nr 59) vele plaats- en veldnamen van zijn tweede geboortestreek heeft verzameld (1); Z. E. H. Kan. J. LAE-NEN, de grote werker op het gebied der kerkelijke geschiedenis van het oude Brabant (2).

Mogen zij allen na hun onverpoosde arbeid in vrede rusten !

* * *

Wij vestigen eveneens de aandacht van de Vlaamse toponymisten op de bijdragen die van Waalse zijde in de *Handelingen* werden opgenomen, inzonderheid op de „Mélanges de toponymie belge” van de hand van A. VINCENT, waarin o. m. de Vlaamse en Waalse gemeentenamen die door migratie buiten onze landsgrenzen ontstaan zijn, bestudeerd worden (3), op de „Glanures toponymiques” van E. RENARD (4) en ten slotte vooral op het biblio-

(1) L(INDEMANS), J. — In memoriam Medard-Jules van den Weghe. *Ibid.*, 153-57, bibliographie op blz. 155-57.

(2) Zie de bibliographie van Kan. J. Laenen in *E. S.-Br.* XXIII (1940), 418-19.

(3) VINCENT, A. — *Mélanges de toponymie belge. Com. Top.* XIV (1940), 249-75.

In het eerste stuk : „Les noms de lieux de Belgique transportés à l'étranger” (blz. 249-62) maakt S. bij de gemeentenamen, die in Belgisch Congo aan het moederland herinneren, het volgende onderscheid : 1. sommige namen worden zonder meer overgenomen (Esschen, Moerbeke, enz.) ; 2. aan andere gemeentenamen wordt een heiligen- of een persoonsnaam toegevoegd (Thielen-Saint-Jacques) ; 3. ten slotte worden sommige namen gelatiniseerd (Brabanta, Flandria).

In de tweede bijdrage beantwoordt S. de vraag „Y a-t-il des noms de lieux flamands du XIIe siècle à Neufvilles-lez-Soignies ?” ontkennend. In de studie van R. DERIVIÈRE, Les noms de lieu de Neufvilles (*Com. Top.* XI (1937), 99-150 — zie *Bibl.* 1937, blz. 197), werd aan een Vlaamsen uitwijking Hoste (einde XIIe eeuw) een reeks van 7 Vlaamse plaatsnamen toegeschreven. Behoudens het feit dat Hoste niet in de XIIe, maar wellicht in de XVIe eeuw heeft geleefd, zijn de aan hem toegeschreven topniemen meestal Waals. De studie van DERIVIÈRE moet grondig worden herzien.

(4) RENARD, E. — *Glanures toponymiques, 5e série. Com. Top.* XIV (1940), 411-49.

grafisch overzicht van J. HAUST en zijn medewerkers (1).

* * *

Ook in Noord-Nederland is de toponymische werkzaamheid, indien wij althans mogen oordelen naar de publicaties en tijdschriften die wij konden bereiken, gedurende het oorlogsjaar 1940 zeer beperkt geweest.

Wij kunnen hier alleen wijzen op de volgende bijdragen :

BEEKMAN, A. A.--MOERMAN, H. J. — Nederlandsche aardrijkskundige namen... Zie *Bibl.* 1938, blz. 418.

Rec. GERLACH ROYEN. *Museum* XLVII (1939/40), 134-35.

GINNEKEN, J. VAN — Nederlandsche taal- en cultuurrelicten uit den steentijd. *Taaltuin* VIII (1939/40), 129-46.

S. behandelt op blz. 138-46 „De plaatsnaam Helmond” die, evenals zijn in groot aantal hier vermelde Noord- en Zuidnederlandse parallellen (zie *De Helle, Hellegat, Hellebroek, Helleput*, enz. bij DE FLOU, Wb. V, 777-835, 857, enz.), z. i. „belangrijke gegevens (bevat) uit het vóór-Christelijke tijdperk der Europeesche moederrechtelijke cultuur”. *Hel* is, volgens S., te verbinden met de dodencultuur van het „uit Afrikaansche voorvaderen geboren Middellandsche ras”, dat tot op de dag van heden sporen nagelaten heeft in onze klankleer (o. m. „de labiale tendenz” in heel Frankrijk, Italië en Spanje, in de Balkantalen en bijna geheel Noord- en Centraal-Afrika”) en in onze syntaxis.

Niet alleen *Hel-*, doch ook *-mond*, meent S., zou ons terug leiden tot die zéér oude dodenverering, daar *mond* identisch is met Lat. *mundus* = put waarin eerstelingsoffers werden neergelegd.

Behandelt de toponymische littekens die het drieslagstelsel en andere oude landbouwgebruiken in Wallonië hebben nagelaten; vervolgens onderzoekt S. de verspreiding van een 12-tal boomnamen in de Wa. toponymie.

(1) HAUST, J. — La philologie wallonne en 1939. *Com. Top. XIV* (1940), 323-410.

Zie vooral : Toponymie (blz. 359-71) en Anthroponymie (blz. 371-76).

— Nog eens Helmond. *Taaltuin* VIII (1939/40), 305-09.

S. vult zijn vorig opstel aan met een lijst Friese *hel/hol*-toponiemen. *Hel* = „naam die oorspronkelijk eigen is aan sommige diepe putten, poelen, meerkes en stroomen, waar de oude Friezen in het heidendom, den ingang naar de onderwereld dachten te zijn” (naar J. Winkler). Ook buiten Friesland, tot in West-Vlaanderen zelfs, vindt men het bestanddeel *hol*, nevenvorm van *hel*. De naam *Holland* is, volgens S., te verstaan als *Helland*, „het land der vele heilige hellepoorten”; slechts later, toen deze benaming uitgebreid werd tot gans het graafschap, zou dan het geleerde en tevens volksetymologische *Holland*, zijn ontstaan, als kristelijke reactie tegen deze „Satansnaam”.

HULLU, J. DE — De hofsteden van Biervliet en hunne bewoners in vroeger en later tijd. *Oostburg*, 1939.

Rec. P. J. M. *Ons Eig. Volk* I (1940), 49.

Vijfde deeltje der Zeeuws-Vlaamse hofsteden-beschrijvingen.

LEYDEN, F. — Koningswegen in Holland en Zeeland. *Ts. Ndl. aardr. gen.*, 2^e r. LVII (1940), 654-66.

Koningswegen (viae regiae) zijn meestal wegen uit de Karolingische periode die met een militair doeleinde aangelegd werden. Van de XVIe eeuw af heten deze wegen vaak *Heerenweg* of *Heerweg* (volksetymologie), en thans worden zij soms als Romeinse wegen beschouwd. Vgl. Oude Wegen (eigenlijk *Houtwegen*), enz.

RHEINECK LEYSSIVS, H. J. L. TH. VAN — De Zuidhollandsche eilanden in den Romeinschen tijd en de zuidelijke route van de Peutingerkaart. *Rotterdamsch Jaarboekje*, 4^e r. VIII (1940).

Rec. SCHLINGEMANN, F. L. *Ts. Ndl. aardr. gen.*, 2^e r. LVII (1940), 743-44.

SCHÖNFELD, J. F. — Is het ten tijde der Romeinen bestaande splitsingspunt van den Rijn gevonden? *Ts. Ndl. aardr. gen.*, 2^e r. LVII (1940), 549-70.

Samenvatting van de talrijke bijdragen over dit netelig onderwerp.

VEEN, J. VAN — Inpolderingen in vroegere eeuwen door Nederlanders in het buitenland. *De Ingenieur*, 2 Juni 1939 (met kaart).

Rec. X. *Ts. Ndl. aardr. gen.*, 2^e r. LVII (1940), 471.

VRIESE, A. — De strijd om de geslachtsnamen. *Alphen*, z. j.

Rec. J. *Tax. N. B. Uit boek en blad*, nr 1.

* * *

Over de problemen, de bereikte resultaten en de toekomstmogelijkheden van de toponymische opzoekingen in Zuid-Afrika verscheen een zeer lezenswaardige bijdrage in de „Bundel opstellen van Oud-leerlingen aan Prof. dr C. G. N. DE VOOYS ” *Groningen-Batavia*, 1940 :

NIENABER, P. J. — Suid-Afrikaanse plekname as studievak. *Opstellen De Vooys*, 275-82.

In zijn kritisch overzicht onderscheidt S. : 1. Engelse werkers, 2. Afrikaanse werkers.

1. Het eerste boekje over Zafrik. toponymie is van de hand van CHARLES PETTMAN : *Notes on South African place names (Kimberley, 1914)*. Pettman is van oordeel dat de studie der plaatsnamen in Zuid-Afrika tot dan toe geen belangstelling gewekt heeft, omdat hun geschiedenis nog zo jong is en hun verklaring geen moeilijkheden schijnt op te leveren. In dit eerste werkje bestudeert hij de plaatsnamen van geheel het Zafrik. gebied „volgens die verschillende kultuurlae”, te weten : „die Boesman-, Hottentot- en Kaffername”, „die Portugese plekname”, de Hollandse en Engelse toponiemen.

Na de publicatie van dit baanbrekend werk heeft Pettman materiaal verzameld om steviger grondslagen te leggen voor zijn levenswerk : zijn volgend boekje bepaalt zich dan ook tot één provincie : *Place names of the Orange Free State (Queenstown, 1922)*. Gebaseerd op een historische indeling, behandelt dit werkje, buiten de namen ontleend aan fauna en flora, ook de klassieke, Bijbelse, beschrijvende en ingevoerde plaatsnamen. „Ons ver-

neem die oorsprong en betekenis van die name van die meeste Vrystaatse dorpe, berge en riviere, maar aan plaasname is weinig of geen aandag bestee nie. Al die verklarings is ook nie korrek nie... Die gegewens is ook dikwels baie onvolledig en die jaartalle van die aanleg van 'n dorp nie altyd juis nie." Maar vergeten we niet dat het „aanvoorwerk" is, waarvan bezwaarlijk meer kan worden geëist.

In 1923 publiceerde P. weer een gespecialiseerde studie, ditmaal over plaatsnamen in verband met de godsdienst : *South African Methodist place names*, met een honderdtal voorbeelden.

Deze drie studiën zijn slechts een voorbereiding geweest tot Pettman's thans nog geldend standaardwerk over de Zafrik. toponymie : *South African place names (Queenstown, 1931)*, de synthese van heel zijn intense levensarbeid. S. behield ook in dit werk zijn oorspronkelijke kultuurhistorische indeling, doch het materiaal werd thans aanzienlijk uitgebreid : „Altesaam word ongeveer 2.000 plekname bespreek. Haas al die belangrikste plekname in ons land sal ons hier terugvind. Die besonderhede oor 'n naam is heel beknop, maar soms verneem ons ook van 'n interessante geskiedenis aan so'n naam verbonde." Dit boek getuigt van Pettman's grote belesenheid, meent Nienaber ; maar in een dergelijke studie „waar 'n mens dikwels afhanklik is van wat „betroubare" persone jou meedeel", zijn een aantal fouten onvermijdelijk. P. zelf beseft dat de definitieve studie over de Zuidafrikaanse toponymie nog niet was geschreven : in de inleiding spreekt hij dezelfde wens uit als 17 jaar tevoren in zijn eerste publicatie : „This work dealing with representative Place Names of the Entire Union, is published in the hope that increased interest may be aroused in this attractive study."

De tweede bezieler van de Zafrik. plaatsnamenstudie is de Kaapse archivaris C. GRAHAM BOTHA : *Place names in the Cape district* (1917), vooral belangwekkend door de aard der bronnen (oude foto's en plattegronden) die hij raadpleegde, en door de uitbreiding van het bestudeerd namen-materiaal.

Een tweede studie van G. B., *Place names in the Cape province* (1926), behandelt een ruimer gebied, doch ook hier wil de S. evenmin aanspraak maken op volstreekte volledigheid. Deze studie is echter merkwaardig door de nauwkeurige en uitvoerige bronnenopgave.

2. Door de „Afrikaanse werkers" werd op verre na niet zoveel bereikt als door de Engelse : meestal kleinere opstellen in dag-

bladen en tijdschriften. Een eerste stuk, met geringe wetenschappelijke waarde, verscheen anoniem in *Di Afrikaanse Almanak* (D. F. Du Toit & Co, Paarl) van 1894; een tweede werd door Ds P. G. J. MEIRING meegedeeld in *De Kerkbode* van 22 Oktober 1914.

In 1918 publiceerde GÉRARD JOUBERT : *De oorsprong van tweehonderd Zuid-Afrikaanse plaatsnamen*, „die begin van 'n Suid-Afrikaanse Pleknaam-Woordeboek”. Hoewel niet volmaakt, heeft dit boekje toch zijn nut al is het dan nog zo bescheiden opgevat.

Voor de eerste maal werden de Zuidafrikaanse plaatsnamen van taalkundig standpunt uit beschouwd door Prof. dr D. F. MALHERBE (Bloemfontein), in een lezing gehouden voor de vereniging „Onze Taal” op 29 Maart 1920.

In deze richting ook ging Dr S. P. E. BOSHOFF, wanneer hij in zijn werk „Volk en taal van Suid-Afrika” (1921), een hoofdstuk wijdde aan de *Samenstelling in verband met plek- en plaasname*, dat Nienaber „besonder deeglik” heet. Boshoff maakt een duidelik onderscheid tussen *plekname* (Ortsnamen) en *plaasname* (Flurnamen) : „Plekname dra in Afrikaans altyd 'n min of meer offisiële kasjet, en kan dus nie so maklik verander word nie. Hulle word gewoonlik deur staatskommissies, munisipaliteite, dorpsrade, landmeters, ens. gegee, en die hoofmotiewe is die vernoeming van verdienstelike persone of van die oorspronklike eienaar of eienaars van die bepaalde plek, en die vernoeming van Europese stede, dorpe, ens. Bodembeskrywend is sulke name al heel selde. Daarenteë word die plaasname vir 'n groot deel deur die boere self gegee, deur die spraakmakende gemeente dus, en daarby speel die bodemgesteldheid, sewel as die volksvernuf, volkshumor en analogie 'n groot rol. Historiese motiewe gee gewoonlik die deurslag by die plekname, „bodenständige” faktore bepaal in die reël die plaasname. Daarom beskou ek vanuit 'n taaloogpunt die laaste as belangriker. Hulle is produkte van die taalaktiwiteit van die volk van Suid-Afrika. Histories is hulle ook wel in 'n sin, maar is nie die geskiedenis van individue, maar die volksgeskiedenis, wat daarin gekristaliseer is” (blz. 280).

In het eerste lid der samengestelde toponiemen is, volgens Boshoff, „hoofsaaklik die name van die wilde diere en die plante, waarmee op die jag, op trek, op ontdekkingstogte, en selfs by die boerebedryf kennis gemaak is”. Het tweede lid wijst soms op grondverdeling en ligging (*-kamp, -deel, -draai, -ellenboog*, ens.),

„of op kenmerke (-bos, boom-, kraal, ens.)”, doch gewoonlijk op „verheffing en glooiing van die bodem” : -berg, -kop, -rand, -nek, -pas, -bult, -heuvel, -hoogte, -hang, -bank, -hoek, -kloof, -krans, -poort, -klip, -plaat, -val, -rif, -wal, -punt, -dal, -vlei, -vlakte, -laagte, -veld, -pan, e. a. Ook de aanwezigheid van water speelt een aanzienlijke rol bij de kolonisatie van een droog land zoals Zuid-Afrika ; van daar de talrijke plaatsnamen op : -rivier, -stroom, -spruit, -loop, -sloot, -kuil, -gat, -drif, -water, -dam, -bad, -put, -bron, -fontein, e. a.

Ten slotte haalt Boshoff eigenaardige voorbeelden aan van analogie en betekenisvervaging van bepaalde woorden (o. m. fontein) tot afleidingssuffixen : „So hoef *Mooimeisiesfontein* niks anders uit te druk as dat daar mooi meisies op die plaas woon ; *Geduldfontein* dat die eienaar baie geduld gehad het of moes hê.”

Dr J. J. LE ROUX bracht heel wat nieuw materiaal samen in *Ons geografiese name* (verschenen in : *Tydskrif van die Suid-Afrikaanse Spoorweë en Hawens*, Aug. 1928), dat ingedeeld wordt in „drie lae : (1) gevonde name, (2) ontstane name, en (3) gegewe name”.

Dr ABEL COETZEE wees op het belang van het water voor de Zuidafrikaanse toponymie in een artikel in *Die Vaderland* (9 Okt. 1936).

Prof. J. J. SMITH bezorgde een hele reeks artikels in *Die Suiderstem* van 4 Juni tot 20 Aug. 1938 over *Aardrykskundige Eiename* waarin belangrike nieuwe verklarings en kostbare gegevens over de namen *Hottentot*, *Sonkwass*, *Bantoe* en *Kaffer* werden medegedeeld.

NIENABER zelf leverde een bijdrage in *Die Huisgenoot* van Mei 1933 (deze werd uitgebreid in de nummers van 27 Jan. en 3 Febr. 1939), waarin hij aantoonde „hoe ons geskiedenis in die plekname vasgelê word” en hoe „volks humor en die gemoedstoestand van die naamgewer” in de plaatsnamen tot uiting komen.

Van September 1938 tot September 1939 publiceerte S. voorts wekelijks in de *Burger* „’n rubriek om so volledig moontlik ’n beeld van ons plekname te ontwerp”. Met de hulp van studenten en van duizenden omzendbrievens heeft S. over het hele land navorsingen ondernomen over de oorsprong van bepaalde plaats- en veldnamen. „Maar dit is nie die werk van een man nie”, zoo besluit S., en : „As daar nou ’n Pleknaam-Genootskap gestig kan word, soos daar reeds etlikes in die Buiteland bestaan,

dan sal die studie van ons plekname volgens 'n vaste plan kan geskied, dan kan verskillende persone aan die werk gaan, en kan elke distrik se plaasname afzonderlik ondersoek word ; dieselfde kan gebeur met die name van strate, pleine, gebouwe en huise, en dorpe en stede. Uiteindelik sal die hele veld dan gedek wees. So'n studie sal natuurlik baie jare in beslag neem, want die arbeidsveld is groot. Op die oomblik staan die koring ryp op die land, maar waar is die maaiers" (blz. 282)?

* * *

Weer uit oorzake van de tijdsomstandigheden, werd de publicatie van de tijdschriften *Le Lion de Flandre* en *De Torrewachter* van Augustus 1939 af tot en met December 1940 stopgezet, zodat wij hier, wat Noord-Frankrijk betreft, alleen kunnen verwijzen naar twee in 1939/40 verschenen studies, waarin het niet altijd gemakkelijk is een scheidingslijn te trekken tussen wetenschap en politiek :

BOTHMER, H. VON — Germanisches Bauerntum in Nordfrankreich. *Goslar*, 1939.

Rec. KRÜGER, F. *Volkst. u. Kultur der Romanen XIII* (1940), 116-17.

ES, W. J. L. VAN — De ondergang van het Dietsch in Frankrijk na de Saksisch-Frankisch-Friesche nederzetting. Overdruk uit *De Nieuwe Gids*, Juli en Aug. 1940.

Op grond van de toponymie onderzoekt S. blz. 21-36 de verhoudingen tussen de verschillende taal- en bevolkingslagen in de eerste eeuwen van onze tijdrekening en verdedigt daarbij de stelling dat vele plaatsnamen die men gewoonlijk als Keltisch beschouwt, in feite slechts „pseudo-gallisch” en in het bijzonder door middeleeuwse klerken verminkte of vertaalde Germaanse plaatsnamen zijn, zoals blijkt uit voorbeelden die S. meestal aan PETRI ontleent. In Noord-Frankrijk moet rekening gehouden worden met een laag vóór-Frankische plaatsnamen die S. „ingaewoonsch” heet : het Ingwæoons is de ondergrond van het Pikardisch dat zich door een reeks afwijkingen (blz. 42-43) van het Frans onderscheidt. S. onderzoekt verder het ontstaan van

het graafschap Vlaanderen en van de benamingen *Vlamen* en *Vlamingen* (sluit zich aan bij de stelling van K. DE FLOU: *Vlame*, *Vlaming* = moeras), en ten slotte poogt hij in een lang betoog *Pikaard* (Picard), *Picardië* in verband te brengen met de stad *Poix*, waarbij hij uitgaat van een Germ. wortel **pica* (!).

* * *

Zoals vroeger wordt ook in dit overzicht verwezen naar de belangrijkste bijdragen op het gebied der Duitse plaatsnamenstudie :

BACH, A. — Deutsche Eigennamen in volkskundlicher Betrachtung... Zie *Bibl.* 1937, blz. 202.

Rec. GR(OOTAERS), L. *Lew. Bijdr. Bijbl.* XXXI (1939), 123-25.

— Die deutschen Namen auf *-ing-* in ihrer geschichtlichen und räumlichen Entwicklung. *Rhein. Viert.* X (1940), 77-90.

Geschiedenis van het bestanddeel *-ing* in de Duitse woordenschat. S. behandelt achtereenvolgens : 1. de betekenis van het suffix *-ing* ; 2. de voornaamste gegevens uit de verspreiding van *-ing* in Zuid-Duitsland en Noord-Duitsland ten W. van de Elbe ; 3. *-ing* als toponymisch bestanddeel (oude plaatsnamen op *-ing(en)* zijn van „Kurzformen” van persoonsnamen afgeleid en moeten in de IVe-VIIe e. gesitueerd worden — jonge *-ing*-namen bevatten in het eerste lid „Vollformen” van persoonsnamen, christelijke namen of appellatieven) ; 4. *-ing*-namen wijzen op de verwantschap met een familiehoofd of stamvader, duiden een familie of een geslacht aan (een onderscheid dient gemaakt te worden tussen pluralis- en singularisvormingen : de eerste verschijnen in het As. en in het Fri. in de genitiefvorm : *Hnaef scyldinga* (Beowulf 1069) = „einer von den Scyldingen”, en van het Fri. uit hebben deze gen.-plur.-formaties zich verder verspreid) ; 5. *-ing* werd als formans voor persoonsnamen vervangen door een ander bestanddeel : *er*, *man*, *ma*, genit. *s* (Rudolfing = Rudolfs), plur. *s* (die Sigmaringe = Sigmars), omdat het aanleiding gaf tot verwarring ; 6. de dynamiek van de ontwikkeling van het *-ing*-suffix in de verschillende ge-

bieden, past in het kader van de algemene Germaanse en Duitse taalstromingen.

BESCHORNER, H. — XX. Flurnamenbericht. Oktober 1936-September 1938. *Nachr. dt. Flnkunde* IX (1940), 1-5; 9-13 (1).

Sluit aan bij het in *Bibl.* 1939, blz. 219 vermeld overzicht.

Bespreekt de inrichting en de doelstelling van de „Zentralstelle des deutschen Flurnamenausschusses" te Dresden en de stand der publicaties van de verschillende toponymische „Landesstellen" in Duitsland, inz. van de „Ortsnamenbücher" en de „Flurnamenbücher" (2).

— Die Wüstungen und ihre Erforschung in Deutschland, besonders in Sachsen. *Bl. f. dt. Landesgesch.* LXXXV (1939), 180-92.

CHRISTMANN, E. — Keltenfrage und Flurnamenforschung. *Nachr. dt. Flnkunde* IX (1940), 19-27.

(DERWEIN, H.) — Beiträge zur Flurnamenforschung Eugen

(1) Van H. BESCHORNER verschenen, samen met jg. IX (1940) van het *Nachrichtenblatt f. dt. Flurnamenkunde*, de laatste vellen, met een „Namenweiser", van het „III. Anschlussbericht zu dem Handbuch der deutschen Flurnamenliteratur bis Ende 1926" (*Frankfurt a. M.*, 1928). Dit overzicht, met 416 items, behandelt de publicaties uit de jaren 1934-37.

Een IV. Anschlussbericht (over de productie in 1938-40) wordt voorbereid en zal in 1941 verschijnen.

Wij verwijzen hier ook naar het bibliografisch overzicht dat ieder jaar in het *Zeitschrift für Namenforschung* verschijnt: *Schrifttum*, *Zs. Nf.* XVI (1940), 273-86. In dit tijdschrift verschijnen ook samenvattende studiën over het toponymisch onderzoek buiten de Germaanse gebieden: zie o. m. G. ROHLFS, Ortsnamenforschung in Kalabrien, *Zs. Nf.* XVI (1940), 223-38 en M. SZADROWSKY, Rätische Namenforschung, *ibid.* 97-121; 239-61.

(2) Over het „Geschichtliches Ortsnamenbuch von Franken", dat bewerkt wordt door WIESSNER, zie ook *Jahrbuch f. fränk. Landesforschung* V (1939), v-vi.

Over de toponymische bedrijvigheid van het „Provinzialinstitut für westfälische Landes- und Volkskunde" onderricht het overzicht van J. TRIER in *Westf. Forsch.* III (1940), 93.

Fehrle zum 60. Geburtstag, hrgb. von H. Derwein. *Karlsruhe*, 1940.

Rec. S(CHRÖDER), *E. Anz. f. dt. Altert. u. dt. Lit.* LIX (1940), 156.

Bevat o. m. de volgende bijdragen : H. BESCHORNER, Landwehren und Flurnamenforschung, 10-18 — E. CHRISTMANN, Von „Mai-“ und „Pfungst-“ Flurnamen und Mai- und Pfungstbrauchtum, 19-41 — O. HAHNE, Die Flurnamen eines niederdeutschen Dorfes als Urkunden der Siedlungsgeschichte, 42-52 — R. HOLSTEN, Germanischer Geisterglaube in pommerschen Flurnamen, 53-62 — W. MITZKA, Wasserflurnamen, 66-76 — E. OCHS, Låire, 86-87 — L. PRINZ, Rechtsgeschichtliches in saarländischen Flurnamen, 88-107 — J. SCHNETZ, Suffix *-itja* in Orts- und Flurnamen, 108-15 — E. SCHRÖDER, Die Frauen in deutschen Ortsnamen, 116-19 — E. SCHWARZ, Deutsch-tschechischer Volkstumskampf vor den Husittenkriegen im Lichte der Flurnamen, 120-30 — M. WALTER, Die Bedeutung der Flurnamen für die Wüstungsforschung, 131-38.

HELBOK, A. — Die Ortsnamen im Deutschen (Samml. Göschen, 573). *Berlin*, 1939.

HÜCKER, W. — Die Entwicklung der ländlichen Siedlung zwischen Hellweg und Ardey (Oberamt Hörde) (Geschichtliche Arbeiten zur westfälischen Landesforschung, Bd. 2). *Aschendorf*, 1939.

Rec. HÖMBERG, *A. Bl. f. dt. Landesgesch.* LXXXV (1939), 237-38.

Onderzoekt de geschiedenis van de naam en het grondbezit van ongeveer 200 oude hofsteden in een door industrialisatie bedreigd gebied.

KOCH, E. — Rhein Hessische Rechtsaltertümer (Flurnamen und Wüstungen). *Würzburg-Aumühle*, 1939.

Rec. BESCHORNER, *H. Nachr. dt. Flnkunde* IX (1940), 13-14.

KÜNTZBERG, E. VON. *Zs. Savigny-Stift. (Germ. Abt.)* LX (1940), 330.

SCHARLAU, K. *Pet. Mitt.* LXXXVI (1940), 103.

KROGMANN, W. — Germani und Ingvaeones. *Archiv f. d. Studium d. neueren Sprachen* 1939, 16-23.

— Der Name *Germanen*. *Archiv f. d. Studium d. neueren Sprachen* 1939, 24-39.

LORCH, W. — Methodische Untersuchungen zur Wüstungsforschung. *Jena*, 1939.

Rec. SCHARLAU, K. *Pet. Mitt.* LXXXVI (1940), 211-12.

MÜLLER-WILLE, W. — Die Akten der Katastralabschätzung 1822-35 und der Grundsteuerregelung 1861-65 in ihrer Bedeutung für die Landesforschung in Westfalen. *Westf. Forsch.* III (1940), 48-64.

NEUMANN, W. — Wiese und Weide. Ein Beitrag zur mecklenburgischen Flurnamenkunde und Flurnamengeographie, in : *Festschr. R. Wossidlo. Neumünster*, o. J. (1939), 58-76.

Rec. X. *Nachr. dt. Flnkunde* IX (1940), 15.

SCHNETZ, J. — Noch einmal die „*decumathes agri*”. *Zs. Nf.* XVI (1940), 121-30.

Over hetzelfde onderwerp schreven ook E. HESSELMEYER, Tacitus und das Decumatland in *Die Welt als Geschichte* II (1936), 203- en W. SONTHEIMER, „*Agri decumates*”, verschenen in *Real-Encycl. class. Altertumswiss.* Suppl. VII, 1940. Deze beide studiën worden besproken door J. SCHNETZ in *Zs. Nf.* XVI (1940), 130-153 (1).

SCHRÖDER, E. — Bachnamen und Siedlungsnamen in ihrem Verhältnis zu einander. *Nachr. v. d. Gesell. d. Wiss. zu Göttingen, Phil.-hist. Kl. N. F.* III, 1-15.

— Einiges von Tieren in Orts- und Flurnamen. *Nachr. dt. Flnkunde* IX (1940), 17-19.

Over de namen *wolf, beer, kat, bever, hengst, zwaan, raaf, adelaar, havik*, enz. in plaatsnamen.

(1) Van denzelfden auteur verscheen ook : *Itineraria romana. Ravennatis anonymi cosmographia et Guidonis geographica. Lipsiae*, 1940.

— Französische Ortsnamen wirtschaftlicher Bedeutung, in : *Wirtschaft und Kultur. Festschr. A. Dopsch. Baden-Wien*, 1938.

SCHWARZ, E. — Die deutschen Ortsnamen als Geschichtsquelle. *Zs. f. Volkskunde* XLIX (1940), 1-26.

Uitstekend synthetisch opstel over de betekenis van de toponymie in verband met de studie van de bewoning („Schichtung“!) en van de kolonisatie (over PETRI's stelling, zie blz. 16 e. v.). Behandelt o. m. de *-ingen-* en de *-heim-*namen (blz. 5), de *-weiler-*toponiemen (blz. 7), de ontbossingsnamen (blz. 8-10), de *-büttel-*, *-leben-*, en *-wedel-*toponiemen (blz. 10-11), de *Avricourt-*namen (blz. 17), e. a. Legt er de nadruk op dat de historische interpretatie van de plaatsnamen, de philologische beoefening van de toponymie als vertrekpunt heeft.

STECHE, TH. — Dauer und Schwund germanischer Volksnamen in Deutschland. *Germanen-Erbe* V (1940), 77-83.

WEISGERBER, L. — Theudisk. Der deutsche Volksname und die westliche Sprachgrenze. *Marburg*, 1940.

ZOBEL, A. — Schlesische Flurnamen-Sammlung und Forschung. *Breslau*, 1940.

Overdruk uit *Schlesische Heimat* V (1940).

Schetst op zeer overzichtelijke wijze de stand van de veldnamen-studie in Silezië (1).

(1) Als monografisch werk vermelden wij verder :

ALPERS, P. — Flurnamengeographie. Beispiele aus der südlichen Lüneburger Heide (Landkr. Celle). *Die Kunde* VIII (1940), 130-36.

APEL, G. — Flurnamen als Strassennamen in Gross-Hamburg. *Muttersprache* 1940, 102-.

BECKER, P. — Flurnamen des Siegkreises. *Heimatbl. des Siegkreises* XV (1939), 30-34 ; 90-93.

BORNMÜLLER, F. — Die Flurnamen Ober- und Niederrosbachs. (Hess. Flurnamen, 16). *Giessen*, 1940.

CAPPELLETTI, G. — Die Orts- und Flurnamen der Dreizehn Gemeinden. *Berlin*, 1938.

Rec. KRANZMAYER, E. *Zs. Nf.* XVI (1940), 178-80.

CLOOT, J. — Die Flurnamen in den ehemaligen Quartieren Berg, Orsbach, Soers und Vaels des alten Aachener Reiches (Beiträge zur Heimat- und Volkstumskunde im Aachener Grenzraum. Bd. I, Laurensberg). *Düren*, 1938.

Rec. BESCHORNER, H. *Nachr. dt. Flnkunde* IX (1940), 26-27.

- CORES, F. — Die Flurnamen der Gemarkungen Eicherscheid, Hammer und Huppenbroich. Ein Beitrag zur geschichtlichen Auswertung der Flurnamen. *Bonn*, 1940.
- DANNE, H. — Die Geschichte des Dorfes Grone auf Grund seiner Strassen-, Flur- und Forstnamen (Schriftenreihe des Niedersächsischen Heimatbundes Hannover, Heft 17). *Oldenburg*, 1938. Rec. BESCHORNER, H. *Nachr. dt. Flurkunde IX* (1940), 6-8.
- DERWEIN, H. — Die Flurnamen von Heidelberg. Eine Stadtgeschichte (Badische Flurnamen, i. A. des badischen Flurnamenausschusses hrsg. von E. Fehrle. Bd. 2, Heft 5). *Heidelberg*, 1940.
- DIETZ, J. — Flur- und Strassennamen im Norden und Westen Bonns. *Rhein. Viert. X* (1940), 307-23.
- ERTLE, E. — Die Flurnamen der Gemeinden Hart, Hassmoning und Stein (Die Flurnamen Bayerns. Reihe I, Oberbayern). *München-Berlin*, 1939. Rec. KRAUSSE, J. *Nachr. dt. Flurkunde IX* (1940), 29. SCHÖNBERGER, W. *Zs. Nf. XVI* (1940), 180-81.
- FREY, H. — Die Flur-, Wege- und Schneisennamen der Gemarkung Arheilgen (Hess. Flurnamen, 17). *Giessen*, 1940.
- FRIEDRICH, W. — Die Flurnamen des Bezirkes Römerstadt (Sudetendeutsches Flurnamenbuch, Heft 3). *Reichenberg*, 1939. Rec. LEIPOLDT, J. *Nachr. dt. Flurkunde IX* (1940), 28-29.
- FROMMANN, P. — Die Vorzeit des märkischen Sauerlandes im Lichte seiner Ortsnamen. *Hagen*, 1939. Rec. MÜLLER-WILLE, M. *Pet. Mitt. LXXXVI* (1940), 102.
- GOSSELCK, J.-NEUMANN, W. — Unsere mecklenburgischen Flurnamen (Beiträge zur Heimatkunde, Nr 10). *Wismar*, 1938. Rec. X. *Nachr. dt. Flurkunde IX* (1940), 15.
- GRANZ, H. — Die Flurnamen von Oldendorf (Kreis Stade). *Stader Archiv N. F. XXX* (1940), 159-82.
- HISS, A. — Die Flurnamen von Eichstetten am Kaiserstuhl. *Heidelberg*, 1940.
- HUBSCHMIED, J. U. — Ueber Ortsnamen des Amtes Frutingen. *Frutingen*, 1940. Rec. S(CHRÖDER), E. *Anz. f. dt. Altertum u. dt. Lit. LIX* (1940), 116.
- KELLER, O. — Der Stadtname Solothurn-Soleure. *Zs. Nf. XVI* (1940), 58-73.
- KRENN, E. — Der Name „Allentsteig“. *Zs. Nf. XVI* (1940), 166-72.
- LOHSE, G. — Geschichte der Ortsnamen im östlichen Friesland. *Bonn*, 1939.
- LORENZ, PH. — Die Flurnamen von Malschenberg (Bad. Flurnamen II, 4). *Heidelberg*, 1939. Rec. WALTER, M. *Pet. Mitt. LXXXVI* (1940), 174-75.
- MAAS, W. — Die Namen der Hauländerdörfer in Polen. *Zs. Nf. XVI* (1940), 74-78.
- NATAU, O. — Mundart und Siedelung im nordöstlichen Ostpreussen. *Königsberg-Berlin*, 1937. Rec. MAUSZER, O. *Zs. Nf. XVI* (1940), 262-71.

- Over de toponymie van Oost-Pruiſen, zie blz. 154-70.
- REINARTZ, N. — Orts- und Flurnamenkunde vom ſüdweſtlichen Bleiberg. *Ann. hist. Ver. f. d. Niederrh.* 1939, 51-78.
- SCHLIKKER, F. W. — Flurnamen der Stadt und Feldmark Schüt-
torf. *Bentheimer Heimatbote Nordhorn* 1937, 73-147.
- Rec. BESCHORNER, H. *Nachr. dt. Flnkunde* IX (1940), 6-8.
- SCHOPPMANN, H. — Die Flurnamen des Kreiſes Soeſt. 2 Bde.
Soeſt, 1936-1939.
- STEEGER, A. — Orts-, Hof- und Flurnamen an Grenzen und Land-
wehren des Niederrheins. *Die Heimat* XIX (1940), 125-56.
Rec. X. *Nachr. dt. Flnkunde* IX (1940), 30.
- STUMPF, G. — Die Flurnamen von Neutitschein. *Das Kuhländchen*
XIV (1939), 1-9; 33-42; 65-68; 97-101.
- WALLNER, E. — Giſſübel und Ramsau (Flurnamen Bayerns IX, 2).
München-Berlin, 1940.
- WEGEMANN, G. D. — Flurnamen des Kreiſes Eckernförde. *Kiel*,
1940.
- WEITZENBÖCK, G. — Der Name des Marktes im Innviertel. *Zs.*
Nf. XVI (1940), 159-66.
- WENZEL, H. — Landſchaftsentwicklung im Spiegel der Flurnamen
(Schriften des geographiſchen Inſtituts der Univ. Kiel IX, 4).
Kiel, 1939.
Rec. LEIPOLDT, J. *Nachr. dt. Flnkunde* IX (1940), 27.
- WILHELMI, H. — Die Namen der Gemarkung Giessen (Hess.
Flurnamen, 18). *Giessen*, 1940.
- ZOBEL, A. — Die „Folgen“. *Schles. Fln.-Sammler* 1939, 125-129.
— Zum Flurnamen Kahnicht. *Schles. Fln.-Sammler* 1939,
129-31.

In verband met de studie van de persoons- en familie-
namen, worde hier gewezen op de volgende bijdragen van
Duitse zijde :

- DORNSEIFF, F. — Redende Namen. *Zs. Nf.* XVI (1940), 24-38 ;
215-18.
- FAILING, A. — Die Familiennamen von Helversheim in Rhein-
hessen (Giessener Beitr. zur dt. Phil., 72). *Giessen*, 1939.
- GOTTSCHALD, M. — Die deutschen Personennamen (Samml.
Göſchen, 422). *Berlin*, 1940.
- LOY, K. — Familiennamen im Frankenwald und anderswo.
Kronach, 1940.
- SCHEIDL, J. — Der Kampf zwischen deutschen und christlichen
Vornamen im ausgehenden Mittelalter. *Zs. Nf.* XVI (1940),
193-214.
- Zunftnamen als Personennamen. *Zs. Nf.* XVI (1940), 214.
- SCHRÖDER, E. — Grundgesetze für die Komposition der alt-

- deutschen Personennamen. *Nachr. v. d. Gesell. d. Wiss. zu Göttingen. Phil.-hist. Kl. N. F.* III, nr 2, 17-36.
- Das Schwinden und die Ueberreste nordischer Namengebung bei den Normannen. *Zs. Nf.* XVI (1940), 172-78.
- Schneider und Nähterin. *Zs. Nf.* XVI (1940), 38-40.
- SCHWARZ, E. — Altbrünner Herkunftsfamiliennamen und deutsche Volkstumsgeschichte. *Zs. Nf.* XVI (1940), 3-24.
- ZOBEL, A. — Schlesische Bauernsippen. Die Verbreitung ihrer Namen vor dem Dreissigjährigen Kriege. *Schles. Heimat* 1939, 77-82.

* * *

Ten slotte vermelden wij hier ook, zij het veel minder volledig dan gewenst, enkele bijdragen en studies in verband met de Engelse en de Scandinavische toponymie :

EKWALL, E. — The concise Oxford dictionary of English place-names. *Oxford*, 1940².

GOVER, J. E. B.-MAWER, A.-STENTON, F. M. — The Place-Names of Wiltshire (English Place Name Society, XVI). *Cambridge*, 1939.

KARSTEN, T. E. — När nådde Finnarna Oestersjön och när trädde de i beröring med Germaner? *Soc. Scientiarum Fennica, årsbok* XVIII B, No. 2, 1-21.

Rec. G(ROOTAERS), L. *Leuv. Bijdr. Bijblad* XXXII (1940), 101.
Onderzoekt de Germaanse invloed op de Finse toponymie.

KÖKERITZ, H. — Vad engelska ortnamn berättar in : *Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift* 1939-1940 (blz. 3-32). *Uppsala* (1941).

Bestudeert de Scandinavische invloed in de Engelse toponymie.

STENTON, F. M. — The historical bearing of place-name studies ; the English occupation of Southern Britain. *Trans. of the royal hist. society London* XXII (1940), 1-22.

TENGVIK, G. — Old English bynames (Nomina Germanica 4). *Uppsala*, 1938.

Rec. WOOLF, H. B. *Englische Studien* LXXIV, 89-91.

WOOLF, H. B. — The Old Germanic Principles of Name-Giving. *London*, 1940.

LIJST VAN BRONNEN EN VERKORTINGEN.

Bij de vroegere lijsten dienen nog gevoegd te worden :

Ons Eig. Volk = Ons eigen Volk. Maandblad voor de volkskunde van den Nederlandschen stam, onder redactie van J. RASCH, oud-redacteur van „Eigen Volk”. Utrecht, I (1940).

Volksk. = Volkskunde. Driemaandelijksch tijdschrift voor de studie van het volksleven. Brussel, I (1940/41).

Wet. Tijd. = Wetenschappelijke tijdingen (vroeger : Wetenschap in Vlaanderen). Orgaan van de Vereeniging voor Wetenschap. Gent, V (1940).

AFD. I. — ALGEMENE VRAAGSTUKKEN.

1. BLOCHWITZ, W. — Die germanischen Ortsnamen im Département Ardennes. Ein Beitrag zur Frage der Frankensiedlung in Nordfrankreich. *Hamburg*, 1939. — Overdruk uit: *Volkstum und Kultur der Romanen XII* (1939), 1-168 (met 4 kaarten).

Rec. R.(EMACLE), *L. Com. Top.* XIV (1940), 360-61.

In zijn *Romania Germanica* (zie *Bibl.* 1937, nr 12) verdedigde GAMILLSCHEG de stelling dat het kolonisatiegebied van de Saliërs en dit van de Ripuariërs niet alleen toponymisch, maar ook geografisch gescheiden waren gebleven, daar in de departementen Ardennes, Marne en Aube haast geen plaatsnamen van Germaanse oorsprong ontdekt werden. De romanisering der Germanen zou van deze Romaans gebleven wig zijn uitgegaan.

BLOCHWITZ heeft, door een zeer nauwgezet onderzoek, in het eerste der drie bovenvermelde departementen ook Germaanse toponiemen weten op te sporen en daardoor bewezen, dat in het departement Ardennes de Germaanse landname relatief even dicht en oud is geweest als in de omliggende departementen.

In zijn *Germanische Siedlung* (zie nr 6) heeft GAMILLSCHEG, bij zijn hernieuwde poging om Saliërs en Ripuariërs te onderscheiden, dit argument niet meer aangeraakt. Zie verder W. VON WARTBURG, *Die fränkische Besiedlung...* nr 11.

2. CARNOY, A. — Dictionnaire étymologique du nom des communes de Belgique. II, L-Z. *Leuven*, 1940. Zie *Bibl.* 1939, nr 1.

Rec. B(ERTRANG), *A. Arch. Lux. Bull.* XVI (1940), 39-40.

H(AUST), *J. Com. Top.* XIV (1940), 359 (1).

LINDEMANS, *J. Lew. Bijdr. Bijblad XXXII* (1940), 68-74.

U(YTTERHOEVEN), *J. Mech. Bijdr.* VII (1940), 47.

(1) Zie ook : HAUST, J. — Toponymie et dialecte. Notes de toponymie wallonne. *Com. Top.* XIV (1940), 277-322.

Behandelt 156 Waalse gemeentenamen waarvan CARNOY (*Dict. ét.*), omdat hij niet beschikte over de dialectische uitspraak, een naar het oordeel van S. verkeerde etymologische verklaring opgeeft. „La forme orale est un document historique de première importance” (blz. 279).

3. — Toponymische studie over de verspreiding der boomen... Zie *Bibl.* 1939, nr 2.

Rec. L(EGROS), *E. Com. Top.* XIV (1940), 362.

4. DRAYE, H. — Het Eerste internationaal congres voor toponymie en anthroponymie. *V. T. V., Med.* XVI (1940), 44 (1).

Zie ook ons uitvoerig bericht over dit merkwaardig Congres in *Com. Top.* XIV (1940), 208-18.

5. — Landelijke cultuurvormen en kolonisatiegeschiedenis (vervolg). *V. T. V., Med.* XVI (1940), 1-43. Zie *Bibl.* 1939, nr 4.

S. onderzoekt welke inlichtingen over de Germaanse kolonisatie in de zuidelijke Nederlanden kunnen worden ingewonnen door de studie van de bebouwingsstelsels (veldindelingen, vormen der akkerpercelen), en van de boerenhuistypes (dakvormen, plattegrondindelingen).

Bespreekt vervolgens, naar aanleiding van het boek van HUPPERTZ, *Räume und Schichten bäuerlicher Kulturformen...* (Bonn, 1939) de boerenonlusten, de landelijke wijsdommen en de geschiedenis van de ontbossing.

S. betwijfelt (blz. 9-11) of het woord *kouter* een zo oude ontleening zou zijn (uit de Latijnse volkstaal van de Keltische stammen), als door J. LINDEMANS (zie nr 7) wordt betoogd.

Deze bijdrage verscheen ook — aangevuld met een bibliografische bijlage waarin de „studiën en tijdschriften-opstellen, die voor het verder onderzoek in onze gebieden van enkele door Huppertz bestudeerde problemen, van belang kunnen zijn” verzameld worden — als TOPONYMICA VII (*Leuven-Brussel*, 1941).

6. GAMILLSCHEG, E. — Germanische Siedlung in Belgien und Nordfrankreich. Zie *Bibl.* 1938, nr 4 en 1939, nr 6.

Rec. HASSELROT, B. *Studia neophilologica* (Uppsala) XII (1939/40), 249-53.

KASPERS, W. *Zs. Nf.* XVI (1940), 79-93.

REMACLE, L. *Zs. f. rom. Phil.* LIX (1939), 313-24.

(1) Zie nog : X. — Internationale congressen en bijeenkomsten. *Wet. Tijd.* V (1940), 256.

ROGER, L. *Zs. f. franz. Spr. u. Lit.* LXIII (1939/40), 1-18.
Met „Nachschrift” door GAMILLSCHEG, *ibid.*, 19-41.

ROHLFS, G. *Archiv. f. d. Stud. d. neueren Sprachen* 1939, 133-34.

SMIT, H. J. *Bijdr. vaderl. geschied. en oudhk.*, 8^e r. I (1939/40), 123-24.

7. LINDEMANS, J. — Toponymische verschijnselen op kaart gebracht. *Com. Top.* XIV (1940), 67-169 (met twee gekleurde kaarten).

Verscheen ook onder de titel : „Toponymische verschijnselen geografisch bewerkt” in de reeks NOM. GEO. FLA. STUDIËN V, 1. Brussel, 1940.

In de inleiding tot deze uiterst waardevolle verzameling van de *-ingaheem*, *-inge(n)* en *-heem*-namen en van de *kouter*-toponiemen uit Vlaams-België en Noord-Frankrijk bespreekt S. vooreerst het belang van de cartografische methode, die in ons toponymisch onderzoek meer werd toegepast in verband met de ethnografische, culturele en „siedlungsgeschiedliche” problemen, dan met het oog op de taalkundige studie van de plaatsnamen zelf. In plaats van uit te gaan van een Keltisch, Latijns of Germaans grondwoord om een afzonderlijk beschouwd toponiem te verklaren, zal de cartografische methode de etymologische verklaring voorlopig ter zijde stellen en vooraf de verspreiding van een bepaalde plaatsnaam of van een toponymisch bestanddeel zoo volledig mogelijk bepalen en aanschouwelijk voorstellen. Bovendien moet nog voor een aantal zeer gewone bestanddelen (*akker*, *kouter*, *veld*, *heem*, enz.), naast de eigenlijke reeds bekende, etymologische, ook „de toponymische betekenis in verband met het historisch verschijnsel dat ze ons kunnen openbaren” worden opgeklaard.

Wat de *kouter*-namen betreft, heeft S., met behulp van een vragenlijst van de Zuidnederlandse Dialectcentrale (Leuven), de „woorden die thans nog in gebruik (zijn) om bebouwd en onbebouwd land, weiland en akkerafsluitingen aan te duiden” verzameld en bovendien in de toponymische verzamelwerken (zie lijsten op blz. 73, 98) de historische bewijsplaatsen opgespoord; daar *-heem* als appellatief sedert lang uit de levende taal verdwenen is, was S. hiervoor alleen op de plaatsnamen aangewezen. Alhoewel „het plaatsnamenmateriaal op verre na

nog niet ingeschuurd is", meent S. nu reeds over voldoende betrouwbare stof te beschikken „om conclusies te trekken en werkhypothesen te stellen die vruchtbaar kunnen inwerken voor verdere studie" (blz. 71).

De *-heem*-namen behoren tot de oudste Germaanse namen die bewoonde plaatsen aanduiden en als dusdanig werden zij reeds herhaaldelijk door taalkundigen en historici onderzocht. Men heeft evenwel nooit getracht voor geheel Vlaanderen een *volledige* lijst op te maken van de *heem*-namen, en ook niet genoeg rekening gehouden met de bekende expansie- en migratieverschijnselen (voorbeelden op blz. 73-74), waardoor éénzelfde naam, vooral in de moderne tijd, twee of zelfs drie maal wordt overgedragen op nieuwe nederzettingen.

Buiten de *-heem*-namen samengesteld met een patroniem op *-inga*, en andere waarvan het eerste lid een psn. of een omstandigheidsbepaling inhoudt, bestaan er ook patroniemen op *-inge(n)* die als plaatsnamen worden aangewend. Moeten bij deze laatste ook de namen van het type *Heilisseem* (in Zuid-Brabant) en van het type *Hubersent* (in Zuid-Artésië) worden gerekend? *-ingaheem* verschijnt in Wa.-Brabantse plaatsnamen als *-chin* (Bauvechain); *-chin* is ontstaan uit de in het oostelijk gedeelte van ons taalgebied vermoedelijk reeds in de IXe eeuw optredende verscherping van *ingem* tot *inkem* (vgl. Binkom, Bullekom, Kieskom, enz.), en dit geromaniseerd suffix *-chin*, *-cin*, *-cinne*, *-cen* treffen wij ook aan bij enige Vlaamse namen waar *-hem* door *-cen* werd vervangen. Voorbeelden zijn Beisem, 1117 *Bergecen*; Bierk, Bierghes, 1248 *Berghecines*; Kerksken, 1125 *Kerkescen*; Heilisseem, 1011 *Helecines*, 1134 *Helechines* naast: 1131 *Helechsem*, 1293 *Heylenseem*, enz. Deze en andere plaatsnamen wijzen volgens S. op een tijdelijk vooruitdringen van het Romaans in Brabant, tussen Gete en Zenne, dat behalve in Waals-Brabant en in een hoek van Luiks Haspengouw, weer geleidelijk kon geresorbeerd worden.

-ingaheem-formaties zijn ouder dan de andere *-heem*-namen, betoogt S., omdat *-heem*-namen meestal voorkomen als satellieten op de randen van *ingaheem*-gebieden; het ontstaan der *ingaheem*-namen moet gesitueerd worden in een periode waarin patroniemen op *-inga* nog levend waren, zij wijzen op systematische verdeling van de grond onder familiale groepen (*-inga*) en duiden dus de plaatsen aan die op het ogenblik van de Franke kolonisatie onmiddellijk bewoonbaar waren. Drie kern-

gebieden van *-ingaheem*-namen : het eerste ten Zuiden van de Schelde, tussen Zenne en Leie, het tweede tussen de Aa, de Opper-Leie en de monding van de Canche, het derde tussen Gete en Maas, staan in rechtstreekse verhouding tot de vruchtbaarheid (zie de kaart) en in onrechtstreekse verhouding tot de woudebekleding van de bodem. De tegenstelling tussen de eerste twee gebieden, waar *-ingaheem*-namen overheersend zijn, en het derde, waar *-inga*-namen zonder *heem* en verder *-ingahove*-namen op de voorgrond treden, meent S. (nog altijd) te kunnen verklaren door de nederzetting van de Saliërs in het W. en van de Ripuariërs in het O. van ons taalgebied : tussen beide lag de bosrijke streek van Tussen-Dijle-en-Gete, die pas later werd gekoloniseerd en daarom ook op dialectisch gebied een ingewikkeld karakter vertoont.

Oorspronkelijk zal een *heem* een hof geweest zijn en geen dorp, alhoewel de naam zowel voor een afgezonderd hof, een dorp, een klein gehucht als voor een uitgestrektheid lands kan gelden.

Op grond van het compacte of sporadische voorkomen van *-heem*-namen, stelt S. vast, dat ten tijde van de Germaanse landname bepaalde streken relatief dicht, andere slechts dun bevolkt waren, en ziet daarin een zeer belangrijk element voor de stabilisatie van de taalgrenslijn. Hij kan Gamillscheg niet volgen, waar deze geleerde „uit zuivere taalkundige beschouwingen, de prioriteit van de eene soort namen op de andere wil afleiden en hun ontstaan dateeren” en besluit dat „al dit vernuftig spel van taalkundige deducties moet zwichten voor de nuchtere feiten”, zooals „de natuurlijke vruchtbaarheid van sommige bodems en de plaatsnamenreeksen die hiermede in verband staan” (blz. 83).

Ook *kouter* is een woord dat slechts in de vruchtbaarste gedeelten van ons taalgebied ten dele nog tot de levende taal behoort, en alleen maar in de *-heem*-gebieden zeer vaak in plaatsnamen voorkomt. *Kouter* is een ontlending uit het Lat. *cultura*, niet uit het Ofra. *couture* ; het woord betekent in het algemeen veld, akker. Maar men weet niet *wat* men er in den beginne precies mee aangeduid heeft, noch *wanneer* het woord werd ontleend. In het *kouter*-gebied van West-Brabant en Zuid-Vlaanderen vindt men bij elk oud dorp een *dorpskouter*, terwijl bij afgezonderde oude hoven, kleinere *hofkouters* te vinden zijn. Beide soorten van kouters zijn driedelig ; tussen de oppervlakte

van de drie delen bestaat een vaste verhouding (voorbeelden op blz. 92); zij werden in de middeleeuwen gemeenschappelijk volgens het drieslagstelsel bebouwd, „gevruid” en gelijkmatig verdeeld. Daar de verspreiding van de *heem*-namen, die de oudste door de Germanen gestichte of bewoonde plaatsen aanduiden, en deze van de *kouter*-toponiemen een zo opvallende overeenkomst vertonen, en daar het niet waarschijnlijk is dat het leenwoord *kouter* Germaanse appellatieven zoals *akker*, *asch*, *eng*, *aard*, enz. alleen in de vruchtbare leemstreek zou hebben verdrongen, meent S. dat de Salische Franken, op het ogenblik van hun vestiging in de bewuste gebieden (ca. 370), de bestaande *cultura*'s, d. z. de van oudsher bebouwde gronden, te zamen met de naam, van de autochtone Keltische, min of meer germaniseerde Nerviers, Menapiërs, Morienen hebben overgenomen. „De namen op *-ingheem* en de *kouters* zouden alzoo de werkelijke kenmerkende getuigen zijn van de Salische landname” (blz. 96).

Na deze inleiding publiceert S. zijn kostbare lijst der „plaatsnamen op *-ingaheem*, *-heem* en *-inge(n)* in Zuid-Nederland, met inbegrip van het aangrenzend Romaansch taalgebied” (blz. 98-143) en de lijst der „plaatsnamen met *kouter*” (blz. 144-69). De plaatsnamen worden in geografische volgorde gerangschikt: in Noord-Frankrijk en Wallonië volgens de departementen (provinciën) en kantons, in Vlaams-België komen de gemeenten voor met de rangnummers van het dialectgeografisch onderzoek. Bij elke plaatsnaam worden de bron en de oudste historische vorm(en) zeer overzichtelijk medegedeeld.

Een baanbrekende studie!

8. LOEY, A. VAN — Bijdrage tot de kennis van het Zuidwestbrabantsch... Zie *Bibl.* 1937, nr 4.

Rec. FRINGS, TH. *Anz. f. dt. Altertum u. dt. Lit.* LIX (1940), 122-24.

WEIJNEN, A. *Taaltuin* IX (1940/41), 31-32.

9. PETRI, F. — Germanisches Volkserbe... Zie *Bibl.* 1937, nr 9; 1938, nr 8; 1939, nr 10 (1).

(1) Zie ook:

HUSSONG, L. — Die Franken und das Rheinland. *Rhein. Vorzeit* III (1940), 33-36.

Bevat zeer juiste opmerkingen omtrent archeologische problemen als daar zijn: het ontbreken van Frankische vondsten

Gaf verder aanleiding tot de volgende studiën :

DIERICKX, M. — Het ontstaan van de Nederlandsch-Fransche taalgrens. *Streven* VII (1939/40), 570-89.

S. schetst „zonder overdreven wetenschappelijk apparaat, de ontwikkeling en den huidige stand van de studies over het ontstaan der spraakgrens” en vergelijkt „de oude opvatting van G. KURTH en G. DES MAREZ” met „de nieuwe opvatting van F. PETRI”, die beide bondig samengevat worden.

De stelling van Kurth heeft definitief uitgediend, zoo besluit S. ; „de nieuwe synthese moet nog de toets van andere onderzoekingen doorstaan en zal waarschijnlijk op een of ander punt nog wijzigingen ondergaan. Als definitief vaststaand kunnen wij echter aannemen dat de kolonisatie zich ver ten zuiden van de huidige taalgrens heeft uitgestrekt en dat onze spraakgrens een limiet is waar het tegenoffensief van de Romaansche kultuur is vastgelopen” (blz. 589).

GANSHOF, F. L. — Le peuplement de la Wallonie et du Nord de la France. *Le Soir*, 8 août 1938 (opgenomen in : Pages d'Histoire. *Bruxelles*, s. d. (1941), 17-24).

„Nous persistons à croire qu'elle (= la frontière linguistique) correspond aux dernières lignes de défense de l'Empire Romain”.

PIRON, M. — L'origine de la frontière linguistique en Belgique. *Terre wallonne* (tome XLI) XXI (1940), 261-82.

Onderzoekt, bij uitsluiting van ieder ander, het toponymisch argument van F. PETRI, Germanisches Volkserbe, en stelt vast dat vooral de onbekendheid van den S. met de Waalse dialecten en met de plaatselijke uitspraak van de plaatsnamen de oorzaak zijn van vele verkeerde interpretaties, die blz. 266-73 opgesomd en ten dele ook verbeterd worden. S. oordeelt dat de historische stelling van PETRI onhoudbaar is en meent dat, vooraleer een steekhoudend synthetisch werk over de betekenis van de Ger-

uit de V^e eeuw, de oorsprong van de „Frankische” ceramiek, de numerieke verhoudingen tussen autochtonen en Germanen, enz.

PETRI, F. — Die Ausbreitung der Franken nach Westen und die Entstehung der deutschen Westgrenze. *Rhein. Vorzeit* III (1940), 37-41.

Zeer algemeen gehouden samenvatting van de bekende theorie.

THIEMANN, E. — Der niederrheinische Raum (Das Reich und Mitteleuropa, Band V). *Bonn-Berlin*, 1939.

Rec. WESTPHAL. *Niederdt. Welt* XV (1940), 98-102.

F. KERST. *Zs. berg. Gesch.* LXVIII (1940), 170-71.

maanse kolonisatie voor Wallonië pas dan zal mogelijk zijn, wanneer het toponymisch materiaal zal verzameld zijn. Lezenswaardige beschouwingen over de verhouding tussen de plaatsnamenstudie en de koloniatiegeschiedenis.

10. ROELANDTS, K.-VERBIEST, F. — Uit de tijdschriften (1939). *V. T. V., Med.* XVI (1940), 69-92.
11. WARTBURG, W. VON — Die fränkische Siedlung in Nordfrankreich im Spiegel der Ortsnamen. *Zs. f. rom. Phil.* LIX (1939), 284-301.

W. vat op zeer overzichtelijke wijze het onderzoek naar de Frankische kolonisatie gedurende de laatste tien jaren samen en karakteriseert de studies die E. GAMILLSCHEG, hij zelf en F. PETRI daaraan gewijd hebben. In verband met de discussie tussen Gamillscheg en Petri, onderzoekt W. de hoofdstellingen van het jongste werk van Gamillscheg (Germanische Siedlung... zie *Bibl.* 1938, nr 4) in zover deze niet werden bestreden door F. STEINBACH-F. PETRI (Zur Grundlegung der europäischen Einheit... zie *Bibl.* 1938, nr 12).

Gamillscheg meent 1. door de studie van de Germ. plaatsnamen in Wallonië en Noord-Frankrijk, Saliërs en Ripuariërs van mekaar te kunnen onderscheiden en hun kolonisatiegebied te kunnen bepalen; 2. vervolgens tracht hij te bewijzen dat een aanzienlijk deel van de Germaanse plaatsnamen in Wallonië en Noord-Frankrijk aan jonge Germaanse inwijkingen moeten worden toegeschreven (blz. 288).

1. In de Romania zijn volgens G. *-bais*-namen Salisch, *-bai*-namen daarentegen Ripuarisch. W. heeft deze beide vormen cartografisch voorgesteld (zie schetskaart op blz. 291) en daarbij vastgesteld dat *-bais* en *-bai*, waartussen slechts een door de middeleeuwse grafieën makkelijk te verklaren onderscheid bestaat, in hetzelfde gebied gemengd voorkomen en dus geenszins als onderscheidingsteken tussen de twee Germaanse stammen kunnen gebruikt worden.

De *-awja*, Ndl. *ooie/ouwe*, Rom. *affe/effe*-toponiemen beschouwt G. als Ripuarisch, doch alleen op grond van hun voorkomen in het door *-bai* afgebakend gebied. W. wijst daarentegen op de topografische continuïteit tussen Vlaamse en Waalse *-awja*-namen (die in het, volgens G., Salisch gebied voorkomen), waardoor ook dit argument iedere bewijskracht verliest.

De *-ingen-* (in het Rom. normaal *-ingas* > *anges*) namen, die G. in zijn Romania Germ. I als oud heeft beschouwd, poogt hij thans stelselmatig of wel als jong of wel als niet-Salisch te verklaren. Aldus worden *Magange*, *Challerange*, *Balderange* (dép. Ardennes) door G. als jong beschouwd, omdat zij wijzen op sing. *-inga* en niet op plur. *-ingas*. W. bewijst dat deze drie namen, blijkens de fonetische ontwikkeling in het Romaans, ongetwijfeld tijdens de landnameperiode door de Romanen werden overgenomen.

2. W. verklaart zich eens met de stelling dat vele Germ. plaatsnamen in de Romania lang na de kolonisatieperiode zijn ontstaan: hij verwerpt echter de bewijsplaatsen die G. hiervoor aanvoert.

De *-bise-*toponiemen, die G. in verband brengt met een inwijking van Saksers tussen 600-800 (de „bizi-Leute”), zijn noch jonger dan de *-bai(s)-* namen, noch Saksisch. W. bewijst dat G. zich vergist heeft, waar hij als enige bewijsplaats voor de vermeende Saksische ontwikkeling *baki* > *bizi* de plaatsnaam Bitzelbach, VIIIe e. *Cherminbitzia* (in Z.-Rijnhessen) uit Fö. heeft overgenomen: Hessisch *bitze* betekent nl. niet *beek*, doch *boomgaard*!

Even verkeerd was het de „-inghêm-Leute” verantwoordelijk te stellen voor de VIIe-eeuwse kolonisatie van de departementen Nord en Pas-de-Calais, omdat deze gebieden tot dan toe overstroomd waren: de *-inghem-*namen komen juist *niet* voor in het overstroomde gebied (dat door G. theoretisch werd uitgebreid).

De „Nachwanderung” bewijzen door migratie-verschijnselen is gewaagd; men zal natuurlijk steeds rekening moeten houden met de mogelijkheid dat een plaatsnaam op een jongere nederzetting werd overgedragen, maar schematisering is hier uit den boze.

De oude theorie van de dynastieke rijkstichting door Chlodwig heeft uitgediend: „die Franken... haben Nordgallien neu und intensiv besiedelt”. Vele punten blijven echter nog duister en het onderzoek mag geenszins als afgesloten beschouwd worden. Thans reeds meent W. uit zijn onderzoek de volgende conclusies te kunnen afleiden (blz. 299-301):

1. Eine Nachwanderung von Franken (vielleicht auch Sachsen), später auch von Flamen und Alemannen darf man sicher annehmen. Aber das Ausmass dieser Völkerbewegung ist von G. auf Grund seiner unhaltbaren Ortsnameninterpretation gewaltig

überschätzt worden. Die ganzen, grossen Gruppen, wie *-ingheim* usw., die er ihnen zuschiebt, sind nicht so spät erst entstanden.

2. Die Funde erweisen das Zentrum fränkischer Volkskraft im 6. Jahrhundert etwa für die Gegend der Dep. Aisne und Oise. Wenn diese nun weniger germ. Ortsnamen aufweisen, als die weiter nördlich gelegenen Gebiete, so beruht das allerdings zum Teil auf Nachwanderung. Dazu kommt aber doch wohl auch die Tatsache der Romanisierung der germanischen Volksgruppen, die sich hier rascher und gründlicher ausgewirkt hat, als weiter nördlich. Es kann sich hier unter keinen Umständen um ein Entweder-Oder handeln, wie Steinbach und Petri richtig gesehen haben. Eine Ausscheidung der beiden Elemente scheint nicht unmöglich zu sein, ist aber durch die bisherigen Untersuchungen noch nicht geleistet.

3. Dass südlich der Aisne-Oise-Linie die fränkische Landnahme Ende des 5. und Anfang des 6. Jahrhunderts schwächer wurde und bis zur Loire immer mehr verebte, scheint mir ebenfalls sicher. Dabei muss man Gruppen von Militärkolonien ausnehmen, wie sie Gamillscheg in der RG im Südwesten an Hand des Ortsnamens *Guerche* < *werki* treffend nachgewiesen hat. Der Rückromanisierungsprozess hat denn auch hier rascher eingesetzt und ist vollständiger durchgedrungen als weiter nördlich.

4. Die Franken haben nicht nur ungleich dicht gesessen, sondern sie haben sich auch ungleich lang gehalten. Es gibt Gegenden, in denen die aus dem Fränkischen übernommenen Wörter alle lautlichen Wandlungen jener Zeit mitgemacht haben, und es gibt andere, in denen die lautliche Gestalt der Wörter fränkischen Ursprung zeigt, dass diese erst später in romanischen Mund gekommen sind.

5. Eine verpflichtende Schätzung des fränkischen Anteils an der Bevölkerung vorzunehmen, ist heute und vielleicht für immer unmöglich. Für mich persönlich habe ich aus dem Abwägen der verschiedenen Kriterien den Eindruck, dass er nicht unter 15 % liegt, ebensowenig aber 25 % überschreitet. Daran, dass die Franken eine Mehrheit gebildet haben, wie Steinbach und Petri zu erwägen scheinen, vermag ich unter keinen Umständen zu glauben. Aber auch so ergeben sich Verhältniszahlen, die den prozentualen Anteil der Goten an der Bevölkerung ihrer Reiche vielleicht um das acht- bis zehnfache übersteigen und so die tiefe Verschiedenheit der Grundlagen dieser germanischen Reichsgründungen verständlich machen.

6. Der Versuch einer sprachlichen Unterscheidung zwischen Saliern und Ripuariern auf dem Boden Nordgalliens ist völlig ergebnislos verlaufen.

Diese für Frankreich gültigen Ergebnisse verlangen aber zu ihrer entgeltigen Stützung noch vieler Forschungen, und zwischen ihnen liegen noch viele Lücken, viele dunkle Stellen. Bodenforschung, Ortsnamenkunde und Wortgeschichte, besonders in der Frage der landschaftlichen Verteilung des fränkischen Elements haben noch sehr grosse Aufgaben zu bewältigen.

Für die grössere und weitere Frage nach dem Gesamtverlauf der germanisch-romanischen Auseinandersetzung im Merowingerreich, also vor allem das Problem der Entstehung der Sprachgrenze müssen wir noch weitere Forschungen abwarten. Ob diese Grenze in der Völkerwanderungszeit, bei der Landnahme sich bereits abgezeichnet hat, oder ob sie wirklich erst im Verlauf der Romanisierungsperiode sich als Verwerfungsriss quer durch einen vom Rhein zur Loire sich erstreckenden, germ.-rom. gemischten Raum gelegt hat, vermögen wir heute und vermögen wir, besonders mit den Mitteln des Romanisten allein, nicht zu sagen.

12. WIJER, H. J. VAN DE--DRAYE, H. — De plaatsnamenstudie in 1939. *Com. Top. XIV* (1940), 201-48.

Verscheen ook als BIJLAGE XIV bij de *Mededeelingen Vla. Top. Vereeniging. Leuven, 1940.*

AFD. II. — BIZONDERE VRAAGSTUKKEN.

C. — Varia.

13. CARNOY, A. — Curiosa onder de taalkundige doubletten in de Vlaamsche toponymie. *K. V. A., V. en M.* 1940, 33-34 ; 135-43.

De Frankische kolonisatie heeft in onze gewesten een gemengde bevolking doen ontstaan : een gevolg daarvan is dat voor talrijke plaatsnamen van meet af twee vormen bestaan hebben : een Germaanse en een Romaanse (doubletten). Meestal zijn doubletten geen vertalingen, maar wel „parallele ontwikkelingen uit dezelfde prototypes”. Vele doubletten zijn verdwenen, andere zijn blijven voortbestaan ; sommige zijn thans nog duidelijk te herkennen, terwijl het voor vele „een taalkundig sport” kan heten, de twee vormen tot éézelfde oervorm te herleiden. Dit is o. m. het geval voor Liek : Oleye ; Oerle : Oreye ; Bellik : Bergilers ; Elg : Othée ; Rutten : Russon ; Weerst : Warsage ; Beert : Brages ; Lauw : Lowaige ; Geten : Jauche, die achtereenvolgens door S. worden behandeld. Volksetymologie, analogie, dissimilatie, agglutinatie hebben daarenboven een niet onbelangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van de plaatsnamen en hun oorspronkelijk uitzicht sterk gewijzigd, zoals aan de hand van enkele voorbeelden wordt aangetoond.

14. — Les noms en *-eppe (-appe)*... Zie *Bibl.* 1939, nr 21.

Rec. L(EGROS), *E. Com. Top.* XIV (1940), 362.

15. — Plaatsnamen met *-ingem* en *-egem* uit gewone naamwoorden afgeleid. *K. V. A., V. en M.* 1940, 533-34 ; 537-41.

In tegenstelling met de gewone opvatting dat in het eerste lid van plaatsnamen op *-ingem* en *-egem* noodzakelijkerwijze een persoonsnaam schuilt, waarvan een patronymicum wordt afgeleid, wijst S. op het feit dat in verschillende gevallen kan uitgegaan worden van een gewoon appellativum. Voorbeelden zijn : Grevelingen (Gallo-rom. *gravo*=kiesel), Kiezegem (*kies*=kiesel),

Millegem (geh. v. Mol) (**milliŋga-haim* = „huis bij de mulle gronden”), Bullingen, Bollingen en verder Bolloo, Bolder (*bol* = mals, slap), Saaftinge (geh. Watervliet) (Ofra. *chauvet* = naakte grond, onvruchtbare plaats), Eegem (*hede* = heide), Elsegem (**elzinga-haim* = „huis bij de elzen”), Piringen (Lat. *pirarium* = boomgaard met pereboomen), Kauwegem en ook Kauwenberg, Kaulille, Kauwelaar (*kauw* = vogelnaam), Kwalstergem (*kwalster* = kwakkel), Markegem (*marka* = grens); Gerdingen (*gaard*), Geistingen (*geest* = zandige heuvel), Grimmingen (kan beteekenen „het dorp van Grimo”, maar ook „drassige weiden”, vgl. Grimde, Grammene, Gramptinne, enz.), enz.

16. — Le problème des Wavre. Zie *Bibl.* 1939, nr 22.

Rec. R(EMACLE), L. *Com. Top.* XIV (1940), 361-62.

17. CEUSTER, H. DE — Lokale steunpunten voor geschiedenisonderwijs in een Kempisch dorp (Kasterlee). *Vla. Schoolgids* IV (1939/40), 95-100.

Bij het zoeken naar steunpunten bij het aanleren der locale geschiedenis speelt de toponymie een overwegende rol : namen van Frankische gehuchten als *Terloo*, *Houthem*, *Vorsel*, namen die wijzen op „woningschikking” (driehoek, opstal) en veldindeling (aarden), namen die vrijgeweiden aanduiden (Kattenberg, Kattenstraatje, *cattle* = vee?), namen van kloosters met de daarbij horende leenhoeven, vijvers, enz. (1).

18. LINDEMANS, J. — Het praefix *ver* in familienamen. *K. V. A., V. en M.* 1940, 225 ; 263-76.

Wijst op het nauwe verband tussen de toponymie en de studie der persoonsnamen.

In de XIII-XIVe eeuw treft men vele familienamen aan, samengesteld uit *van den*, *van der* + naam van een hof of hofstede (aangeduid met *ten*, *ter*) : Heinryck van der Brugghen = H. die woont op — of wel die herkomstig is van 't Hof ter Brugge. Een familienaam wijst dus meteen op het bestaan van een hofstede.

Andere geslachtsnamen beginnen eenvoudig met *van* (van Aalst, van Brussel, enz.).

Ten slotte komen sedert de XVIe eeuw *ver*- geslachtsnamen.

- (1) Zie ook : WACHTER, L. DE — Documentatie over het milieu. *Vla. Schoolgids* IV (1939/40), 109-12.

voor, waarin *ver* (Mnl. bijvorm van *vrouw*) als tegenhanger van *der* (de heer) voorkomt : *Verhannemans* = zoon van de vrouw van Hanneman (familiare vorm voor Jan).

Toch zijn niet alle *ver*-namen matronymica : *Verbeke*, *Verbiest* zijn ontstaan (niet door contractie van *van der* tot *ver*), maar door „eenvoudige praefixenwisseling” (blz. 267).

De verwarring tussen *van der* en *ver*, de verdringing van *van der* door *ver* zijn, volgens S., ontstaan in het N. O. van de Kempen en van daar uit heeft het verschijnsel zich uitgebreid tot in West-Vlaanderen, waar hypercorrectismen *vaer*, *var* bewijzen dat de klerken *ver* beschouwd hebben als een contractie van *van der*. De in de XVIe-XVIIe e. bestaande dualiteit *ver* (ten dele matronymica) en *van der* werd aldus opgeheven van het ogenblik af, dat familienamen hun betekenis verloren hadden en niet meer beschouwd werden als woorden die in de algemene taal thuishoren. Van dan af vormen zij een „afzonderlijke categorie” en leiden zij een leven op zich zelf, met eigen onbewust opgekomen, dikwijls zonderlinge wetten, die door S. op grond van een rijker materiaal nauwkeuriger zullen worden opgespoord.

AFD. III. — ANTWERPEN en BRABANT.

A. — Generalia.

19. COOLS, J. — Toponiemen uit Oost- en Midden-Brabant.
V. T. V., Med. XVI (1940), 45-57.

Uit een rekening der oude abdij van Vrouwenpark onder Rotselaar (1585-86) publiceert S. uittreksels met plaatsnamen uit talrijke Brabantse gemeenten, ook met het doel „de aandacht te vestigen op een bron die niet mag verwaarloosd worden voor de geschiedenis en de toponymie” van Oost- en Midden-Brabant (1).

20. GASSEN, H. VAN- — Dialectatlas van Vlaamsch-Brabant (Nederlandsche Dialect-atlassen, IV). *Antwerpen*, z. j. (1939).

Onderzoekt bijna 200 plaatsen in de huidige provincie Brabant, in het gebied van Landen en in de zuidelijke strook van de prov. Antwerpen volgens de in de bekende reeks geldende principes.

(1) Voor Antwerpen en Brabant wordt nog verwezen naar de volgende studiën:

DUSSART, F. — Un paysage typique de la Campine. *Bull. du cercle des géogr. liégeois*, janvier 1940, annexe 12.

HASSE, G. — Les premières digues au Nord d'Anvers. *Géo. Anv.* LIX (1939), 277-90.

JANSEN, J. E. — Bibliographie der Antwerpsche Kempen II (vervolg). *Tax. N. R.* XII (1940), 53-84*. Zie *Bibl.* 1939, blz. 232, voetnoot 1.

MARTENS, M. — L'intérêt géographique des comptes domaniaux. *Bull. Soc. belge Géo.* LXIV (1940), 23-33.

Met interessante bijzonderheden over wind- en watermolens in het oude hertogdom Brabant.

VERBOUWE, A. — Iconografie van Vlaamsch-Brabant. Gezichten, plannen en kaarten (1500-1900). II. Kanton Diest. *E. S.-Br.* XXIII (1940), 225-88.

Tweede deel van het opstel verschenen *ibid.* XXI (1938), 321-44. Zie *Bibl.* 1938, blz. 463.

Beschrijving der gezichten, plannen en kaarten van Assent, Averbode, Bekkevoort, Deurne, Diest, Kaggevinne, Kortenaeken, Messelbroek, Molenbeek-Wersbeek, Schaffen, Scherpenheuvel, Testelt, Waanrode, Webbekom en Zichem.

Zeer nuttig met het oog op de topografie van deze streek en de spelling der plaatsbenamingen.

Vermeldt ook de juiste plaatselijke uitspraak van de gemeentenamen, wijk- en waternamen.

21. PRIMIS, F. — Historische toelichtingen bij den taalschat der Kempische cijnsboeken met nota's bij enkele plaatsnamen en onuitgegeven toponymisch materiaal. *K. V. A., V. en M.* 1940, 543-637 (1).

De cijnsboeken zijn zeer waardevolle documenten, niet alleen voor de toponymie, maar ook voor onze Middelnederlandse woordenschat in het algemeen. S. wil dit aantonen aan de hand van enkele voorbeelden uit de Antwerpse Kempen, in brede zin opgevat.

Vooraf gaan enkele algemene beschouwingen over cijnzen, cijns- en leenboeken alsmede hun belang voor het toponymisch onderzoek; over ontstaan, ouderdom en geschiedenis der cijnsboeken; over de wijze hoe wij practisch de nog bewaarde cijnsboeken kunnen opsporen, enz. S. is van mening „dat men het niet houden mag bij een serie toponymische dorpsmonographieën” (blz. 553), doch dat het veel lonender zou zijn, de plaatsnamen van een geografisch wel omlijnd gebied met een zekere dialecteenheid, naar hun ouderdomslagen te behandelen.

Ook de persoons- en familienamen in de cijnsboeken voorkomend, verdienen in ruime mate onze aandacht: „het mag met zekerheid gezegd worden dat de meeste onzer Kempische familienamen afgekorte toponiemen inhouden” (blz. 555; voorbeelden op blz. 554-56).

Op blz. 556 vinden wij de lijst der gedrukte en onuitgegeven cijnsboeken, die S. voor onderhavige studie benuttigde.

Ter illustratie van deze theoretische beschouwingen volgen dan twee zeer belangrijke hoofdstukken:

I. „Nota's bij enkele Kempische, middeleeuwsche toponiemen”: *berseggh* (blz. 557); *bloke, leuck, eeleuck* (558-60);

(1) Van denzelfden S. verschenen ondertussen nog:

- *Geschiedenis van Antwerpen IV. Onder de eerste Habsburgers (1477-1555). 2^e Boek: Economische orde. Antwerpen, 1939. Rec. U., J. O. M. O. XX (1940), 96.*
- *Locale kerkgeschiedenissen en de kerkhistorische studiën. Coll. Mechl. XIV (1940), 21-32. Rec. T(AMBUYSEER), R. O. K. Mech. XLV (1940), 123.*

boecht, bucht (560-61); *borne* (561-62); *brake* (562-64); *gelle* (564-65); *hoeve, heythoeve* (565-72); *hofstat, hofstede* (572-73); *honte, honse* (573-74); *konings-* (574-75); *coye, coyaert* (575-78); *kwachten, kwebben* (578-80); *melle* (580-81); *paal, perre* (581-83); *de ryt* (583-86); *shoot, schot* (586-90); *siel, ziel, zilver* (590-91); *smeel* (591-92); *stert* (592-93).

2. Onuitgegeven toponymisch materiaal voor Herentals a° 1448 (blz. 593-98; 600-02), Herenthout (598-99), Achterle (601), Meerhout a° 1524 (602-15), Retie 1° helft XVIe e. (615-17), Vorst a° 1442 (617), Mol a° 1472 (617-19), Bladel (619), Zandhoven 1° helft XVe e. (619-21), Pulle (621-22), Halle (622-23), Ouwen-Grobbendonk, Massenhoven (623), Borsbeek en omliggende (Wommelgem, Oelegem, Broechem, Ranst) a° 1469 (623-25), Lichtaart a° 1443 (625-26), Bladel (626-27), Herenthout (628), Wiekevorst (628-29), Noord-Brabant a° 1340 (in Orscot, Vucht, Esgehe, Zonne, Lieshout, Arle, Bakel, Dorne, Middelrode, Ghestel, Strathem, Stripe, Oerlé, Eersel, Lummel, Berse, Tilborch) (629-34), Grootloo en Schriek midden XVe e. (634-35).

B. — Afzonderlijke steden en dorpen.

BEKKERZEEL.

22. LINDEMANS, J. — Toponymie van Bekkerzeel. *E. S.-Br.* XXIII (1940), 321-43.

Verscheen ook afzonderlijk in de reeks *TOPONYMICA* (Brabantsche plaatsnamen II, 8).

Een groot aantal plaatsnamen worden verklaard: *Bausdal* uit **Bavesdal* = het dal van St.-Baafsabdij; 's *Beiers land*: *beier* = Mnl. *beer*, Ofra. *ber*, evenals *baron* afgeleid van Germ. *baro* „man”; *bleiklochten* = lochten (ingesloten erf) die een bleik is (maar *bleikberg* = blakke, goed zichtbare hoogte); *boecht* = gemeentelijk schuthok voor dieren; *bormbosch* = bosch, naar het gebruik van die tijd, ingesloten in een aarden barm; *boterberg* uit persoonsnaam? (vgl. Top. Beersel); *emdendriesch*, waarschijnlijk uit **hémethé*, *heemde*, *hemde* = afzonderlijk geheemd, afgesloten perceel (?); *Faesbunder*, waarschijnlijk psn. Faes (Bonifaas); *ginderomme*, „te vergelijken met andere bijwoordelijke samenstellingen met *ginder* of *daar*... die een ligging aanduiden (bijna altijd van een hof) ten overstaan van een andere

omstandigheid (ook doorgaans een hof) die als ouder of belangrijker te beschouwen is"; *Gunperslochten* uit psn.; *heynevensblok* uit Hein neve, vgl. Jan oom; *herzelareweg* : *herzelaar* = Brab. benaming voor *carpinus betulus*; *honsbroek* : eerste lid onzekere betekenis (verband met dier- of persoonsnaam is weinig waarschijnlijk); *hort* = veken van vlechtwerk (Mnl. *horde* = vlechtwerk) in de akkeromtuining; *jocht* = Brab. vorm van *jucht*, wellicht afleiding van *juk* met onzekere betekenis; *kakelbosch* : *kakel*, afleiding van *kaak*, wsch. = opgehoogde straatkant; *kwálap* : *lap* = valhekken als akkerafsluiting; *waarde* (vgl. *weerde*, *weert*) = geweed, geheind land; *mele* (ablautvorm van *mijle*) = natte bodem, drassig land (Onl. **míla*, **mihala*); *nacardsland* uit fn. *Nacard* of uit *nekker* = watergeest; *weerneer* misschien psn.; *zittert* = grensweide (Hof van Zittert, waaruit *Azittert*, is de migratievorm van het Hof ter Zittert onder Assche).

BRUSSEL.

23. HENRY, H. — Les vieilles rues de Bruxelles. *Folkl. Brab.* XVIII (1938/39), 211-71.
24. — Les places publiques de Bruxelles. *Folkl. Brab.* XIX (1939/40), 361-98.

Bedoeld als voortzetting van de bovenvermelde studie, beschrijft deze bijdrage de historische evolutie der openbare plaatsen van Brussel; met enkele folkloristische eigenaardigheden en een onderzoek naar de naamsoorsprong.

DIEST.

25. LINDEN, G. VAN DER — Het St.-Bernardsdal te Diest. *Kunstkring Diest* XI (1939), 17-25.
- Geschiedkundige schets van de Cisterciënser vrouwenabdij St. Bernardsdal (gesticht in 1235) met enkele plaats- en straatnamen.
26. — 's Heeren Warande binnen Diest. *Kunstkring Diest* XI (1939), 26-36.
- Geschiedenis van de „ouden Borch van Diest" (1290), waar

zich de eerste heer *Dio* zou gevestigd hebben (*Dio-stad, Diesta, Diest*!). Met twee *caerte(n) figuratief*, met plaatsnamen.

HOOGSTRATEN.

27. EMBRECHTS, R. — Belangstellingspunt Hoogstraten. De Mark. *Vla. Schoolgids* IV (1939/40), 121-33.

Voorbeeld van milieustudie met als onderwerp : de Marke te Hoogstraten. Ter gelegenheid van een wandeling langs de oevers van de beek worden tal van plaatsnamen opgegeven en ten dele ook verklaard.

28. SCHIJNDEL, B. W. VAN — Hoogstraten's oude huizen en familie's I. *Hok* VIII (1940), 1-244.

Ingeleid met een korte historische schets van Hoogstraten, leert deze studie ons de inwoners kennen van 330 huizen, vooral in de XVe-XVIe eeuw. Biedt ook interessante gegevens over de huisnamen met een rijke verzameling excerpten uit archiefstukken.

MECHELEN.

29. UYTTERHOEVEN, J.-- STEURS, V. — De plaatsnamen van Mechelen binnen de oude wallen (vervolg). *Mech. Bijdr.* VII (1940), 28-46 ; 91-112 ; 138-49.

Zie *Bibl.* 1939, nr 38.

Voortzetting van het zeer gedocumenteerd glossarium : nrs 154 (*Groote Markt*) tot 220 (*Kandelaarstraatje*) (1).

(1) Over Mechelen zal men nog naslaan :

UYTTERHOEVEN, J. — De praehistorische archeologie van het Mechelsche. *Toer.* XIX (1940), 99-105.

— De proto-historische archeologie van het Mechelsche. *Toer.* XIX (1940), 413-16.

Ook de publicatie van het grote verzamelwerk : „Mechelen, de heerlijke” wordt regelmatig voortgezet. Zie *Bibl.* 1938, nr 33.

RUISBROEK.

30. LINDEMANS, J.--THEYS, C. — Toponymie van Ruisbroek. *E. S.-Br.* XXIII (1940), 65-81 (1).

Afzonderlijk uitgegeven als BIJLAGE XIII bij de *Mededeelingen Vla. Top. Vereeniging*: Plaatsnamen te Ruisbroek. *Lewen*, 1940.

Met een lijst van 184 toponiemen, waaronder: *Bast* (blekbast = schors van eikenhout); *hage* (hier) = ingesloten ruimte; *bitterbeemd* = slechte beemd (?); *borgelken* (diminutief van *borg* = gebouwtje?); *borrestad* = afgepaalde bodem waarop een *borre* (hier = gemetselde put) stond; *bruidweg*: Mnl. *bruyd* = drek; *Buda* (populair als plaatsnaam sinds de herovering van deze stad op de Turken in 1686); *Dieboud* = persoonsnaam; *eerdbrugge* = brug bij een *eerd* (d. i. zoom van grasland op de oevers van een waterloop, aanvankelijk gemeenschappelijk bezit); *engsbeemd*: *eng(ing)* = „partij land of weide in gemeenschappelijk bezit en bij onderscheiden personen in gebruik, waarvan de perceelen geheind zijn” (volksetym. *angst-*, *hengst-*); *gulden bodem* = grond van geringe hoedanigheid, vroeger onbebouwd (misschien = plaats waar de *gulde*, de „volksvergadering”, haar samenkomsten hield, of plaats waar in de volksverbeelding de kabouters huisden); *hand* = teken op een openbare weg, wellicht wegwijzer; *helle*, ontstaan als tegenhanger van *Hemelrijk* (vgl. een derde hof *Vagevuur*); *hemelrijk* < *hemmerik*, *hammerik* = hamvormig stuk, gelegen in de ham (kromming) van een waterloop; *horenere* = de natte, modderige beemden (persoonificatie met *-enaar* op *hore* = modder, volksetym. *hoyevere*, *hoverbeemd*, *hoveneer*, *hovenier*); *Knibber* = persoonsnaam; *Croesel ende Bausel* = wsch. familienamen De Croesere en Van Bausele; *kroke* = kromming (in een beek of straat); *laak* = een door mensenhanden gegraven waterloop = *lede*, *lei*, *gracht*, *sloot* (vgl. *laakt* > *lo(k)t*) = plaats waar een laak is); *labeek* = lakebeek; *mastelle* = *bostéle*, *bestéle* = klein rond koekje, vooral gebruikt om in de pap te brokken (volkse humor voor uithangborden die een schild vertonen met drie ronde voorwerpen); *meer* = grens, akkerscheiding, geheind stuk land (in W.-Brab.

(1) Zie ook: THEYS, C. — Korte geschiedenis van Ruisbroek. *Brussel*, 1940.

Rec. WIJVERKENS, F. *Toer.* XIX (1940), 451.

nooit = staande water); *moelieken* = stuk land in de vorm van „moelie of kneedtrog, d. i. met twee afhellingen naar 't midden van het stuk toe”; *pijpengat* : *pijp* = smalle gracht, *gat* = toegang tot een veld; *polsbroek* : *pols*, Wvla. *pilse*, *pelse*, *pulse* (wsch. verwant met *poel*, *polder*) = de lisdodde of duikelaar, *typha latifolia*, uitgebreid tot „moerasplant” in het algemeen; *schoor* = aangespoelde grond; *slaatgaai* < *gadeslaan*, vgl. *Kijk-uit*; *taalman* = land genaamd naar een eigenaar die een taalman, d. i. „advokaat”, was; *vaanput* = modderpoel? (Onl. **fanía* = slijk, vgl. *veen*, *ven*); *varent* = plaats begroeid met varen (dial. *varing*, *varik*), woeste, onbebouwde bodem; *vischland* = land waarop een visrecht vercijsd was; *waalriet* : *rijt* = kleine gracht, *waal* = *weel*, *wiel* behoort bij *wellen* en *wallen* „opborrelen”; *wagenwilgen* = wagende, waggelende wilgen (?); *Wayemshoek* < *waai* (wade), doorwaadbare plaats (?); *wilder* = gemeentegrond (oorspr. „gehucht”, Lat. *villare*); *woud oft Henegouwe* : *woud* uit *gewoud* = geweld, enclave die van Henegouwen afhing; *zwaan* = open waterput; *zwartbroek* : Mnl. *swaerde*, *swert* = grasboord, stuk grond met wilde grasbegroeiing; *zwasenveld* : *zwase* wellicht bijvorm van Mnl. *wase* „slijk”.

TIENEN.

31. RIDDER, F. DE (†) — Historiek der straten en openbare plaatsen van Tienen (vervolg). *E. S.-Br.* XXIII (1940), 163-68; 211-19.

Zie *Bibl.* 1939, nr 40.

De Schaapsbrug. — Het Land vander Mennen. — De Peperstraat. — De Wolmarkt. — Het Schellingshuis. — Het Huis van Hoogenrode. — De Keizerin. — Het Huis Festraets. — Het Huis van Ranst.

32. WOLFS, E. DE- — De etymologie van den plaatsnaam Tienen. *E. S.-Br.* XXIII (1940), 28-34.

Lijst der voornaamste spellingen, ingedeeld in drie categorieën : 1. vormen op *-as*, *-es*, *-is*; 2. vormen op *-en*; 3. vormen met Latijnse uitgangen *-e*, *-ae*, die S. respectievelijk verklaart als : gen. sg. (*Tiunas* uit **Tiunasheim* „of iets in dien aard”), dat. pl. (**Tionon* of **Tiunon*) en de Mlat. vormen *Then(a)e*, enz.

„denkelijk” „het gevolg van verwarring tusschen *ie*, uit een Westgermaansche diphtong, met *ie*, uit Lat. *e*”.

Geeft de verschillende *Tienen*-toponiemen der provinciën Brabant, Luik, Namen, Henegouwen (alle „in het vroegere gebied der Aduatuken”) en besluit daaruit dat deze naam Germaans moet zijn. Na een overzicht der interpretaties, die vroeger reeds voorgesteld werden, gaat S. in op de verklaring van MANSION en stelt de mogelijkheid „*tiona- of *tiuna, germaniseering van het Kelt. *dúno*” = hoogte. De Fra. vorm Tirlémont (S. geeft talrijke oude spellingen aan) zou dan tautologisch zijn.

C. — Varia.

33. BOISACQ, E. — Le nom de Waterloo... Zie *Bibl.* 1939, nr 43.

Rec. L(EGROS), E. *Com. Top.* XIV (1940), 362-63.

34. COOLS, J. — Haacht. Bier, asperges en... ajuinsaus. *Toer.* XIX (1940), 369-73.

Oude vormen en verklaring van de gemeentenaam (= „dicht kreupelhout”, vgl. CARNOY; de volksinterpretatie uit *hoog* is niet overeen te brengen met de vroegere of huidige spelling). Historische inlichtingen over het dorp, de kerk, het slot Roost (noemt ook andere herenwoningen), beroemde families (o. m. van Beethoven), de molens, enz.

- 34a. DYCK, A. H. VAN — Persoons- en plaatsnamen te Etterbeek in de XVe eeuw. *E. S.-Br.* XXIII (1940), 189.

Lijst van toponiemen te St. Geertruide-Etterbeek uit een staat van goederen der abdij van Vorst uit de jaren 1430-38.

35. GORP, J. VAN — Wat Kasterlee ons leert over de Germaansche kolonisatie der Kempen. *Toer.* XIX (1940), 492-95.

Algemene beschouwingen over de Germanen in Oud-België en over de Germaanse kolonisatie; voortleven van het Germ. koloniatiestelsel in de Kempen, getoetst aan de thans nog bestaande namen voor gemeenschappelijke grensmark (*aard*), gemeenschappelijke weiden (*broek*), gemeenschappelijke akkers (*esch*, *heesakker*) en aan de woonwijze (dorp met *opstal*).

36. LINDEMANS, J. — De hoofdplaatsen van de oude Brabantgouw. *E. S.-Br.* XXIII (1940), 1-9.

Volgens S. bevond zich het centrum der oude Brabantgouw waarschijnlijk te Assche (tot ca. 880), Ukkel (ca. 880-ca. 977) en Brussel (van 977 af).

Het *Humberch* (Vita Berlindis, XIe e.) situeert S. niet te Oombergen in het land van Aalst, doch te Homborg (1^e lid *hōn*, verbogen vorm van *hō* = hoog) onder Ukkel. — Brussel = „huis bij het broek” (Bruok-sala, Broekzele).

37. MAES, F. — De wijk Overveld te Everberg. *E. S.-Br.* XXIII (1940), 289-301 (1).

Overveld is thans Kettekenshoek (variante : Kettershoeck = herinnering aan de „haghepredicatiën”). Enkele huizen (Hof van Overveld, het Haantje, de Vos, het Henneken, de Smoutmolen) worden historisch, genealogisch en toponymisch behandeld. Passim worden ook andere toponiemen vermeld.

Toponymische kaart op blz. 289.

(1) Inlichtingen over Antwerpse en Brabantse gemeenten zāl men nog vinden in de volgende bijdragen :

AKEN, A. J. VAN — Geschiedenis van Loenhout. *Antwerpen*, z. j. Rec. E. S. *Nat.-Stedenschoon* XIX (1940), 55-56.

BORCHGRAVE D'ALTENA, J. DE — Notes pour servir à l'inventaire des œuvres d'art du Brabant. Arrondissement de Louvain. *Annales soc. roy. arch. Brux.* XLIII (1939/40) I, 121-389 ; II, 5-40 (met 200 platen).

Geschiedkundige inlichtingen over de belangrijkste kunstwerken van het arr. Leuven.

BOURGUIGNON, E. — Entre les deux Gettes. *Tour. Club.* XLVI (1940), 58-62.

FRANCKX, G.-FRANÇOIS, J. e. a. — Leuven. *Leuven*, 1938.

Rec. POLSPOEL, G. *Streven* VII (1939/40), 229-30.

U., F. O. M. O. XX (1940), 21.

HEEREN, L. — Het oude Rummen. *Nat.-Stedenschoon* XIX (1940), 27-28.

Met een lijst van merkwaardige gebouwen.

JAER, F. DE — Histoire de la ville et de la commune de Wavre. *Court-Saint-Etienne*, 1938.

LINDEMANS, P. — De pachthoven der abdij van Groot-Bijgaarden. Het Hof te Bever, te Strombeek. *E. S.-Br.* XXIII (1940), 193-99.

Met enkele plaatsnamen en nota (blz. 193) van J. LINDEMANS over het toponiem *bever(ne)* : „Voor ons behoort *beverne* bij de woordfamilie van *bron*, *bier* en dgl. en beteekent eenvoudig „borrelend water, bron”.”

- De pachthoven van de abdij Oriënte (Rummen). *E. S.-Br.* XXIII (1940), 343-48.
- Over het Hof ter Leenen, het Hof ter Borch (te Rummen) en het Hof van Schakkenbroek of het Monnikhof (te Herk-de-Stad). PEETERS, K. C.-VERVOORT, JAN en JOZ. — Geschiedenis van Wuustwezel. *Z. p.*, z. j.
- Rec. S., *E. Nat.-Stedenschoon* XIX (1940), 38-39.
- RIDDER, F. DE (†) — De goederen leenroerig van de heerlijkheid van Steen te Aarschot. *E. S.-Br.* XXIII (1940), 114-20.
- SNACKEN, G. e. a. — Bijdragen tot de geschiedenis der gemeente Lillo. *Z. p.*, z. j.
- Rec. S., *E. Nat.-Stedenschoon* XIX (1940), 30-31.
- STRACKE, D. A. — Een oude (de oudste?) afbeelding van Groenedael. *Ons Geest. Erf* XIV (1940), 345-56.
- TIRELIREN, A.-MEEUSEN, G. — Wij aan de grens. *Tongerloo*, z. j.
- Rec. S., *E. Nat.-Stedenschoon* XIX (1940), 48.
- VERBESSELT, J. — Bijdragen tot de geschiedenis van de abdij van Diligem-Jette. Een handschrift over de jaren 1540-60. *Brab. Folk.* XIX (1939/40), 206-23.
- Rec. X. *E. S.-Br.* XXIII (1940), 143.
- Met bibliografie over de nog weinig bestudeerde Praemonstratenzer-abdij, blz. 223.
- VERNIERS, L.-MULLER, J. — L'exploration du milieu bruxellois. (Collection Plan d'Etudes, n° 11). *Liège*, 1939.
- Rec. L(INDEMANS), J. *E. S.-Br.* XXIII (1940), 143.
- Over de Brusselse plaatsnamen, zie blz. 63-88.
- VOET, E. — Geschiedenis van Kapellen. *Putte-Kapellen*, z. j.
- Rec. S., *E. Nat.-Stedenschoon* XIX (1940), 14-15.
- VOGEL, V. DE — Petites chroniques bruxelloises. Scènes de l'histoire de Bruxelles. *Bruxelles*, 1939.
-

AFD. IV. — LIMBURG en LUIK.

A. — Generalia.

38. WIJER, H. J. VAN DE--LANGOHR, J. — Plaatsnamen te Homburg. *V. T. V., Med. XVI* (1940), 58-65.

Zevende stuk van „Plaatsnamen uit het N. O. van de provincie Luik”. Zie *Bibl.* 1939, nr 61.

39. — Plaatsnamen te Kelmis. *V. T. V., Med. XVI* (1940), 66-68 (1).

Achtste stuk van de bovenvermelde studie.

(1) Wij verwijzen ook naar de volgende bijdragen :

BUNTINX, J. — Ouden Biesen. Landkommanderij van de Duitse Orde in de Nederlanden. *O. K. Hass. XV* (1939), 115-70.

COENEN, J. — Limburgsche oorkonden. 4^e deel (vervolg). *Limb. XXI* (1939/40), 145-208* ; *XXII* (1940/41), 209-24*.

— Tongeren. Kerk van 't Begijnenhof. *Limb. XXI* (1939/40), 248-54.

HEUKELOM, J. VAN — Een H. Landstichting te Nederkanne in de XVIIe en XVIIIe eeuw. *O. K. Hass. XV* (1939), 23-97.

WEERD, H. VAN DE — Uit het verleden van Hoesselt (vervolg). *Limb. XXI* (1939/40), 125-30 ; 185-89.

AFD. V. — OOST- en WEST-VLAANDEREN.

A. — Generalia.

40. TOLLENAERE, F. DE — Iets over den naam van Ronse.
Com. Top. XIV (1940), 43-52.

Het is niet mogelijk de plaatsnaam Ronse in verband te brengen met de naam van de Ronne (Kelt. **Rodena* of Mnl. *rinne, renne* „waterloop, kanaal”) omdat 1. de riviernaam pas in de XIIIe eeuw (zie DE FLOU XIII, 720, *Ronnemont*, een landgoed te Avelgem) en in de XIVe eeuw (vgl. hs. *f* van de Reinaert „tusschen die Elue entie Ronne”) vermeld wordt, tegenover Ronse : 831 *Rodenacum*, 834 *Hrodnace*, IXe e. *Rotnace*, XIe e. *Ronnace*, 1089 *Rohtnacum* ; 2. omdat de Ronne slechts bij de uiterste zuidwesthoek van het grondgebied der stad Ronse voorbijvloeit en er, in tegenstelling met de Meulebeek, onbekend is ; 3. ten slotte, omdat men de Fra. vorm voor Ronse in de XIIIe e., nl. *Rosnays*, en verschillende Fra. plaatsnamen zoals *Rosny*, *Rosnay* niet van *Ronne* kan afleiden.

Tegenover CARNOY (Dict. étym. II, 498) gaat S. met MANSION (O. G. N. 121) uit van een grondvorm *Ruténâcae*, waarin hij, met VINCENT (Noms de lieux, 68) „den naam van een Keltisch (of Ligurisch?) volk, waarvan de Kelt. persoonsnamen *Rutius*, *Rutanus* zijn afgeleid” ziet, zodat Ronse een Keltisch of Gallo-Romaans bezinksel zou kunnen zijn.

Waarschijnlijk wordt deze stelling ook door de Gallo-Romaanse plaatsnamen Zulzeke, Schorisse en Rozenaken, die in de onmiddellijke omgeving van Ronse gelegen zijn en waarvan S. de etymologische verklaringen van CARNOY, MANSION, e. a. onderzoekt met verwijzing naar identische of verwante Franse plaatsnamen.

Zulzeke < **Sulsiacum* < gentil. *Sulcius* ; vgl. Fra. *Soucy*, *Soussey*, *Soucia* en verder *Sucy*, *Sucy*, *Sussac*.

Schorisse < **Scaurinacae* ; vgl. Fra. *Chourgnac*, 573 *Scauriniacum*, 1025 *Eschaurniac* en de Fra. vorm van Schorisse : *Escornaix*.

Rozenaken < **Rosceniis* ; Wa. vorm *Russeignies* < **Rossinius*, **Roscinius* kan men vergelijken met Fra. *Roussigny*, *Rossigneux*, *Rossignier*.

CARNOY, A. — Nota over het artikel van Dr. de Tollenaere. *Com. Top. XIV* (1940), 53-54.

De riviernaam *Ronne* en de plaatsnaam *Ronse* kunnen beide tot éénzelfde Keltisch prototype opklimmen, indien men rekening houdt met de Romaanse ontwikkeling : in het Rom. kan *Ronne* afgeleid worden van **Rodena*, en daar het element *-is-* vaak in Kelt. riviernamen wordt ingelast, kan **Rod-is-onna* „een heel natuurlijke variante” van *Rod-ena*, *Rod-onna* geweest zijn. Aldus kan ook de vorm *Russeignies* (Rozenaken) opklimmen tot **Rodisonacum* of tot **Rosinacum*.

C. — Varia.

41. ABEELE, H. VAN DEN — Het kanaal van Schipdonk. *O. K. Deinze VII* (1940), 57-108.

Waternaam „De Caele” of „De Calene” = „een stilstaande water, dat rechtsgebieden scheidt”.

42. CASSIMAN, A. — Petegem. *O. K. Deinze VII* (1940), 9-55.

Buiten de beschrijving van Petegem vinden we nota's over Het Nieuwgoed, Boelare (823-41 *Bunlare* = „een net-afgeteekende strook grond, bruikbaar voor den landbouw” ; *lare* = „een openheid tusschen houtgewas” ; *bun* = „een afgesloten, een afgepaald geheel”) en over Reybrouck.

Bronnenopgave op blz. 43, 50, 55.

43. LOONTIENS, C. — Duin- en strandverdediging langs de Vlaamsche kust. *Oostende*, 1940.

Rec. S., L. Biek. XLVI (1940), 85-87.

Bestudeert de veranderingen van de Vlaamse kust in de historische tijden ook met behulp van de plaatsnamen ; zie vooral hoofdstuk VIII.

44. NESTE, A. VAN- — Notes historiques sur Dottignies. *O. K. Kortr. Hand. N. R. XVII* (1938), 86-131.

Een lijst van plaatsnamen (zonder vermelding van de bron), hoofdzakelijk uit de XVIe en uit de XVIIIe eeuw, treft men aan op blz. 109-110. Dottenijs is steeds tweetalig geweest, of-

schoon van de XIIIe e. af de Vlaamse plaatsnamen talrijker worden.

45. PODEVIJN, R. — Meldert-bij-Aalst. Een Brabantsch dorp in Oost-Vlaanderen. *Toer.* XIX (1940), 377-84 ; 422-27 (1).

Belangrijke historische nota's over het dorp met het gehucht

- (1) Voor historische en geografische bijzonderheden over West- en Oost-Vlaanderen kan men raadplegen :
- BAERT, G.-P. — Duiventorens in Vlaanderen. *Toer.* XIX (1940), 44-52 ; 114 ; 143 ; 204 ; 226.
- BLOCKMANS, F. — L'équipement commercial de la Flandre avant 1300. XXXIe Congr. Arch. Namur, 1938, 273-86.
- BOCK, E. DE — La région polderienne du Nord de la Flandre. *Géo. Anv.* LIX (1939), 293-326.
- COPPENOLLE, M. VAN — De Sint-Huibrechtskapel te Sint-Pieters-op-den-Dijk, bij Brugge. *Toer.* XIX (1940), 502-03.
- GOEY, J. VAN — Bijdrage tot de geschiedenis der stad Lokeren. *Exaerde*, 1939.
- GRYSE, R. DE — Stichting van Lombardsijde. *Biek.* XLVI (1940), 89-92.
- HULLU, J. DE — Bijdrage tot de geschiedenis van de hervormde gemeente van den Vlaamschen Olijfberg nabij Oudenaarde, 1805-1814. *Oostburg*, 1939.
- LAURENT, H. — Deux documents d'un type unique, pour servir à l'histoire du régime seigneurial et de la vie rurale. Le terrier l'Évêque de Cambrai et le rentier du seigneur d'Audenarde (fin du XIIIe siècle). *Com. Roy. Hist. Bull.* CIV (1939), 49-60.
- LOSSEAU, L.-LOUANT, A. — Dictionnaire historique et géographique des communes du Hainaut I. *Mons-Frameries*, 1940.
- Rec. CUVELIER, J. *Ac. Roy. Bull.* 5e sér. XXVI (1940), 12.
- SMET, A. DE — De geschiedenis van het Zwin. *Antwerpen*, 1939.
- Rec. X. *Ned. Hist.* III (1940/41), 67.
- SMET, J. DE — Brugge in het begin van de XIIe eeuw. Karel de Goede en zijn tijd (1119-1128). *Brugge*, z. j.
- Rec. COPPENOLLE, M. VAN. *Toer.* XIX (1940), 188.
- SMET, J. DE e. a. — Brugghe... 'n spiegel (Uitgave v. h. Oudstudentengild „De Uylenspiegels”). *Z. pt.*, z. j. (1939).
- Rec. MULS, J. *Streven* VII (1939/40), 227.
- VERDUYN, P. — Geschiedenis van Wenduine. *Brugge*, 1938.
- VERMEULEN, J. — Kerkpatronen en bedevaartplaatsen in Vlaanderen. *Ovla. Za.* XV (1940), 81-100.
- Voortzetting van de bijdrage verschenen *ibid.* XIV (1939), 193-225.
- WERVEKE, H. VAN — Formation et développement de la ville de Gand. *Revue du Nord* XXV (1939), 208-15.
- X. — Jan Broeckkaert, zijn leven en zijn werk, uitgegeven door den Studiekring voor Heemkunde. *Wetteren*, 1940.
- Rec. L(INDEMANS), J. E. S.-Br. XXIII (1940), 383.

Nievel (1151 *terra Noville*, uit *nova villa*), verschillende herengoederen, de steengroeven der abdij Affligem (met geologische beschrijving), de parochie, enz.

Toponymische kaart op blz. 377.

AFD. VI. — DE SPELLING DER VLAAMSE PLAATSNAMEN.

46. SCHEUERMANN, W. — Belgische Ortsnamen. *Niederdt. Welt* XV (1940), 134.

Over Fra. benamingen van Vlaamse steden (waaronder Doornik!).

47. X. — Officieele spelling van de namen van zekere Vlaamsche gehuchten, en van zekere Vlaamsche of tweetalige, bij steden genaaste stadsgedeelten of gemeenten. *Toer.* XIX (1940), 462-63.

Officiële lijst d. d. 11 Dec. 1939 van „gehuchten of stadsgedeelten, waar postkantoren of telegraaf- en telefoondiensten gevestigd zijn” in gemoderniseerde spelling. Zie ook *Bibl.* 1938, nr 63 (1).

(1) Zie ook :

- V. — Plaatsnamen in verschillende talen. *Toer.* XIX (1940), 27 ; 43 ; 78 ; 113 ; 136.
-

AFD. VII. — HISTORISCHE en GEOGRAFISCHE HULPMIDDELEN.

48. BAILLE, E. DE — Cours élémentaire d'archéologie de la Belgique. *Documents et rapports de la Société royale paléontologique et archéologique de l'arrondissement judiciaire de Charleroi XLIII* (1938) (1).

(1) Volledigheidshalve vermelden wij hier ook enkele studiën in verband met de „nationale oudheidkunde”.

Voor de Hallstatt-cultuur in onze gebieden moge men naslaan : FROMOLS, J. — La survie prolongée d'éléments germaniques à facies halstattien dans la céramique préromaine du nord de la Gaule. XXXIe Congr. Arch. Namur, 1938, 213-20.

Onderzoekt de stelling van J. H. HOLWERDA over het laatijdig voortbestaan van de Hallstattperiode in O.-België op grond van de ontdekkingen van L. Stroobant e. a.

Over de Romeinse periode in onze vroegste geschiedenis vindt men een en ander in de volgende bijdragen :

DELVAUX, F. — Les camps romains. XXXIe Congr. Arch. Namur, 1938, 221-25.

GEUBEL, A. — Notes sur la fouille d'une villa romaine à Villers-le-Bouillet. XXXIe Congr. Arch. Namur, 1938, 226-35.

TOUSSAINT, F. — La via mansuerisca et la villa royale de Waimes. *Folklore Stavelot-Malmedy-Saint-Vith IX* (1939), 9-46.

Rec. R(EMACLE), L. *Com. Top. XIV* (1940), 361.

De archeologische ontdekkingen uit het Germaans tijdperk worden onderzocht in :

BREUER, J. — Le cimetière franc de Haillot (province de Namur). XXXIe Congr. Arch. Namur, 1938, 31 (résumé).

Van dit V-VIe-eeuwse grafveld konden in 1932 nog 17 graven worden onderzocht. De ceramiek vertoont nog duidelijk een laat-Romeins aspect : de techniek, de traditie, de werkplaatsen van de Romeinen hebben blijkbaar de ontwrichting van het rijk overleefd.

FAIDER-FEYTMANS, G. — Les fibules à rayons du cimetière mérovingien de Trivières (Hainaut). XXXIe Congr. Arch. Namur, 1938, 236-41.

Overzicht, met buitengewoon rijke bibliografische nota's, van de verschillende fibulae-types uit het, waarschijnlijk vroege, Frankisch grafveld van Trivières, dat evenals zoveel andere tot driemaal toe „verwoest” werd, met het oog op het vullen van museum-verzamelingen ! Een catalogus van deze thans te Mariemont bewaarde collectie, wordt in het vooruitzicht gesteld. Met 3 platen.

LARBALESTRIER, L. — Présentation d'une carte archéologique de la province de Namur. XXXIe Congr. Arch. Namur, 1938, 33, 458 (résumé).

49. CAPELLE, W. — Die Germanen der Völkerwanderung (Kröners Taschenausgabe, 147). *Stuttgart*, 1940.
50. GUTENBRUNNER, S. — Germanische Frühzeit in den Berichten der Antike (Handbücherei der Deutschkunde Bd. 3). *Halle/Saale*, 1939.
 Rec. VRIES, J. DE. *Museum* XLVII (1939/40), 310.
51. HETTEMA JR, H. — De voltooiing van den geschiedkundigen atlas van Nederland. *Bijdr. vaderl. gesch. en oudheidk.*, 8^e reeks I (1939/40), 95-98.
 Uitgegeven door de Commissie voor de geschiedkundige atlas van Nederland en getekend door Dr A. A. BEEKMAN ('s-Gravenhage, z. j.).
52. HUPPERTZ, B. — Räume und Schichten... Zie *Bibl.* 1939 nr 73 en boven nr 5.
 Rec. KÖTZSCHKE, R. *Zs. Savigny Stift. (Germ. Abt.)* LX (1940), 390-97.
 WALTER, M. *Pet. Mitt.* LXXXVI (1940), 33-34.
53. LEFÈVRE, M. A. — Carte des régions géographiques belges. *Ts. Ver. aardr. stud.* X (1940), 49-74.
 Verscheen ook in het I^e deel van de „Grande Encyclopédie de la Belgique et du Congo”. *Bruxelles*, z. j. (1939).
54. LOT, F. — De Germaansche invasies (Nederlandsche bewerking van Dr J. Brouwer). *Antwerpen*, 1939.
 Rec. DIERICKX, M. *Streven* VII (1939/40), 429-30.
55. MAEYER, R. DE — De Romeinsche villa's... Zie *Bibl.* 1937, nr 64.

„L'auteur a reporté sur les cartes de l'Etat-Major aux 40.000^e et 20.000^e les découvertes et fouilles d'antiquités préhistoriques, romaines, franques et mérovingiennes. Les cartes sont accompagnées d'une statistique ou répertoire alphabétique des localités, comportant l'indication des lieux-dits, la bibliographie et la désignation des collections où les objets sont conservés.”

THIÉROT, A.-LANTIER, R. — Le cimetière mérovingien du Maltrat à Vouciennes. *Rev. archéologique*, 6e série XV (1940), 210-46.

Rec. BEYEN, H. G. *Ned. Hist.* III (1940/41), 70-74.

P(ICARD), CH. *Rev. archéologique*, 6e sér. XIII (1939), 307-09.

56. — De overblijfselen der Romeinsche villa's in België. De archeologische inventaris. Eerste deel (Werken uitg. door de faculteit van de Wijsb. en Lett. Univ. Gent, afl. 90). *Antwerpen-'s-Gravenhage*, 1940.

In aansluiting bij zijn boven vermelde studie, publiceert S. thans een uiterst nauwkeurig opgemaakte inventaris van de Gallo-Romeinse oudheden die op onze bodem ontdekt werden. De vindplaatsen zijn per provincie, alfabetisch gerangschikt, zodat het naslaan zeer makkelijk is. De provincies Antwerpen, Brabant, Henegouwen, Limburg, Luik, Luksemburg en Namen (tot letter P) worden in dit I^e deel van de inventaris behandeld.

57. MOREAU, E. DE — Histoire de l'église en Belgique des origines au début du XIIe siècle. 2 vol. *Bruxelles*, 1940.

Rec. PRIMS, F. *Streven* VIII (1940/41), 384-95.

Behandelt o. m. de administratieve en kerkelijke indelingen (1), de eerste kerstening in de Belgo-Romeinse periode, de Germaanse kolonisatie (volgens de oude opvattingen), de stichting van de eerste kloosters en de rol van de vroegste bekeerders, enz.

58. STOOP, A. DE — Economische aardrijkskunde van België. *Gent*, 1939.

Rec. BOIS, K. DU. *Streven* VII (1939/40), 525.

59. WATTENBACH, W.--HOLTZMANN, R. — Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. Bd. I, Heft 1. *Berlin*, 1938.

Daarin : H. SPROEMBERG, Niederlothringen, Flandern und Friesland (Kap. 2, blz. 83-156).

60. WEERD, H. VAN DE — Het economisch bloeitijdperk van Noord-Gallië in den Romeinschen tijd (*Med. Kon. Vla. Ac., Kl. Lett.* 1940, 4). *Brussel*, 1940.

(1) Vgl. ook : JACQUES, F. — Atlas de l'histoire ecclésiastique du Namurois. XXXIe Congr. Arch. *Namur*, 1938, 312-18.